

helikon

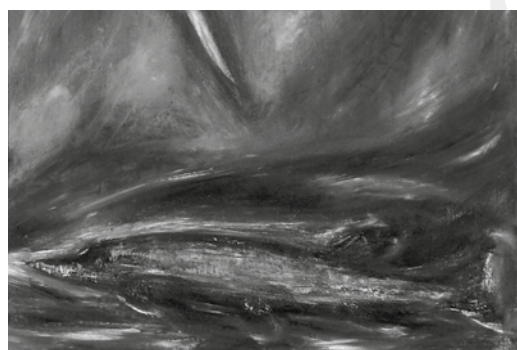
„felhők közt a nap”

2022 20

XXXIII. ÉVFOLYAM
2022. 20. (850.) SZÁM
OKTÓBER 25.
ÁRA 4 LEJ | 400 FT
IRODALMI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK KÉTSZER EGY
HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON

Vejnemöjnen (Szánkóval észak felé), részlet
Finn tematikus számunkat Györkös Mányi Albert *Kalevala*-képeivel illusztráltuk, a Györkös 100. emlékévét is ünnepeelve. A képanyag az EMKE–Györkös Mányi Albert Emlékház tulajdona.

Bengt Pohjanen
A meänkieli tavasza 2

Pirkko Saisio
fényképek 10

Mikko Rimminen
Bolondóra 19

Nagy Zalán: *Hetedik nap* 13
Metz Edina rövidprózái 14

PAVILON 420

Jakabffy Tamás: *A pergettéstől a worldmusicalig* 28

AMPLITÚDÓ

Bengt Pohjanen: *A meänkieli tavasza*
Molnár Bodrogi Enikő fordításai
(versek) **2**.

Jankó Szép Yvette: *A lantszarvú*.
*Öröm és kihívás számomra részese
lennem a nyelvi norma kialakításának.*
Demeter Zsuzsa beszélgetése Molnár
Bodrogi Enikő egyetemi docenssel,
fordítóval **4**.

Walcz Beatrix: *Térkép ehhez a világhoz*
(Molnár Bodrogi Enikő: „*A nyelv a lélek
ujjlenyomata.*” *Meänkieli, számi, kvén,
csángó és erdélyi magyar kisebbségi nyelvi
narratívák az identitásépítés szolgálatában*)
(kritika) **5**.

Kolozsvár – egyfajta kaland volt az életemben.
Walcz Beatrix beszélgetése Irmeli Kniivilävel,
a kolozsvári BBTE egykori finn lektorával **6**.

Kolozsvár – ahol a lehetetlen is lehetséges.
Lázár Kinga beszélgetése Anja Haaparantával,
a kolozsvári BBTE egykori finn lektorával **8**.

Risto Rasa versei. Ugron Nóra fordításai
(versek) **10**.

Pirkko Saisio: *Fényképek* (Részlet a *Vörös
vállkönyv* című regényből). Varga P. Ildikó
fordítása (próza) **10**.

Pavilon 420

Nagy Zalán: *Hetedik nap* (vers) **13**.

Metz Edina: *Az ejtőernyős; Ennél több kell* (próza)
14–16.

Bíró Erika: *Statiszta; Fel se néz; Takarásban;
Bodzaszag* (versek) **17**.

Stellárium

Codău Annamária: *A káprázat csapdája* (Piia
Leino: *Ég*) **18**.

Mikko Rimminen: *Bolondóra*. Jankó Szép Yvette
fordításai (próza) **19**.

Kinematográf

Sztercey Szabolcs: *Egymásra találni közös
boldogtalanságban* (Juho Kuosmanen: *A 6-os
számú fülke*) **22**.

Theátrum

Karácsonyi Zsolt: *Ősök, nézők, két vigasztalás
között* (Kolozsvári Állami Magyar Színház:
Tamási Áron: *Ősvigasztalás*) **23**.

Kritika

Walcz Beatrix: *Önkeresés váltott nézőponttal*
(Pirkko Saisio: *Ellenfény*) **24**.

Fülszöveg

Szalló Tünde: „*senki sem születik titoknak*”
(Borda Réka: *Égig érő csalán*); *Porszeméletek
mozaikolása – olasz módra* (Rózsássy Barbara:
Legenda) **26**.

Képregény

Vincze Ferenc – Csillag István: *Szauna* **26**.

Amplitúdó

Jakabffy Tamás: *A pergetéstől a worldmusicalig.*
Szakcsi Lakatos Béla életműve lezáródott **27**.

Artefaktum

Gábor Csilla: *Kalevala-képek kiállítása* (Györkös
Mányi Albert Kalevala-sorozata) **28**.

BENGT POHJANEN

A meänkieli tavasza

(*Meänkielen kevä*)

Várva várj csak, meänkieli,
nemsokára virrad már,
új nap süt le ím az égből,
csillogóbb fény tereád.

Nőj-növekedj, meänkieli,
lassú vizek kebelén,
vízesésben dübörögj te,
zengj a sziklák tetején.

Szállva szárnyalj, meänkieli,
lombok között ragyogjál,
ébredj, serkenj, meänkieli,
napfényes bérc taraján.

Lobogj, lángolj, meänkieli,
szűk ösvényen fáklyafény,
egész országnak elég vagy,
sötétségben biztos rév.

Szólva szólalj, meänkieli,
régimondáink meséld,
zengve zengjél, meänkieli,
honunk verseit regéld.

Fújva fújjad, meänkieli,
régimondáink dalunk,
gyászénekünk elhalkuljon,
reményt bontson bánatunk.

Élve éledj, meänkieli,
mindnyájunknak öröme,
élj s maradj meg, édes nyelvünk,
partjainkon örökre.

*

A havon át
utam lelassul
hóeke jön szembe
mögötte a falu
ahonnan egykor útra keltem
ha kérded ki vagyok
megmondom milyen nyelvet beszéltem
beszélek

A virradat
hangjai
csendet virágoznak

Az első
fohász
megszenteli a napot
mint az újszülött sírása
a házat

Fogynak a napok
mikor ez is
elszáll
sok minden odalesz
beoltom hát
élettel

Bengt Pohjanen (sz. 1944) Svédországban élő meänkieli író, költő, közéleti személyiség, a Tornio-völgyi irodalom sokoldalú képviselője. Svédül, meänkieliül és finnül ír regényeket, novellákat, esszéket, drámákat, tárcákat, musicalszövegeket, verseket, dalokat, és fordít is tíz nyelv között (svéd, meänkieli, finn, angol, német, francia, karjalai, lív, vepsze és orosz). Ő az első meänkieli regény (*Lyykeri*, A luger, 1985) és színdarab (*Kuutot*, Kuttóék, 1987) szerzője. *A csempészkirály fia* című regénye (2011) magyarul is megjelent Molnár Bodrogi Enikő fordításában. Az itt közölt versei közül az első a *Norrbotens Kuriren* internetes lap 2009. március 17-ei számában jelent meg. Pársoros versei, cím nélkül, a *Flyende dikter – Karkaavia runoja* (Överkalix: Barents Publisher, 2015) című kötetében láttak napvilágot.

Éji szél
szárítja az ösvényeket
harapdálja
a menekülő tél
sarkát

A víz
csendjében
egy fehér villanás
lazac-e
vagy angyal volna
a hatalmas éjben

Most
áradni kezd
a víz
és Bartók Béla
az ételből
az orrból
s a titkos forrásokból

Az ősz
levéltelen
búcsút int
nem könnyű ám
a nyár ereinkben
lerakódott

Szél simogatja
a reggel nedves arcát
ölebe veszi a napot
s a földbe
neveti a fényt

Sötét
égbolt
fehér hóbuckák
köztünk pedig
a tavasz első fuvalma

A vihar
továbbállt
eső tapadt az ágakra
tűlevelekről csepegnek
a nyár hangjai

MOLNÁR BODROGI ENIKŐ
fordítása
1967, Kolozsvár. Szülővárosában él.

A csuka

JANKÓ SZÉP YVETTE

A lantszarvú

A Marianum legkisebb szobájának legpók-hálósabb sarkában hosszú évek óta bujkál egy különös szerzet: a lantszarvú rén. Nem bölcsészettükbe betegedett állatkínzók áldozata, dehogy, csupán szórakozott betűmunkás-képhanyagolóké.

A képkeret nem túl széles, inkább mélynek, meredeken mélyülőnek mondanám, hogy a ránéző szinte beleszédül, mint valami szögletes, keskeny, homályos kútba. A kút mélyén pedig épphogy csak felsejlik a (nem itthonos-hunormagorosan, hanem otthonos-északködösen) csodás szarvas hajszálvékony sziluettje. Szarván, azaz inkább szarva helyén, agancsául egy kantelét hord, öthúros finn lantot, amiről tudvalevő, hogy a szerény adottságokkal megáldott emberi fülön kívül a nagy természet mindenféle fajta hallókáinak elvarázsolására képes.

A félig állat, félig hangszer hibridlény Györkös Mányi Albert metszetén több mint harmincéves, lassan negyvenhez közelít, halad, gázol az idő deres aljnövényzetében, pedig láthatólag nem megy sehová, ott ágaskodik, ágasbogaskodik a mindenkor finn lektor sokakkal közös irodájának sarkában az 1985-ös kolozsvári kiállítás óta, amelynek plakátszarvasa lehetett. Ez a *Kalevalával* határos festői képzelet mezeiről szalasztott lélekállat alighanem nagy titkok tudója. A külső-belső elsötétedés időszakától a nyolcvanas éveket lezáró, megtáltosodással kecsgetető fordulatig, a finn lektorátus köre szerveződő finn szak elindulásáig, a diákok és reménybeli fordítók első-második-sokadik (szerteszét) rajzásáig, közben a finnugrista hagyományok lassú lépüléséig, a könyvszekrények egyes polcaira egyre vastagabban rakódni készülő por táncáig a reggelente szinte vízszintesen beszánkázó napsugarakban... sok színes és színtelen, hangos és hangtalan eseményt kísért nyomon onnan a sarokból fél szemmel. A másik, számunkra láthatatlan, túloldali szemével talán a sűrű, fekete tuonelai folyón túlra költözötteket kíséri: Eira Penttinent, (Cs.) Gyimesi Évát és a többi árny előtt bolyongó saját alkotóját.

Ez a Kalevalával határos festői képzelet mezeiről szalasztott lélekállat alighanem nagy titkok tudója.

VERS

Öröm és kihívás számomra részese lennem a nyelvi norma kialakításának

BESZÉLGETÉS

MOLNÁR BODROGI ENIKŐ

EGYETEMI DOCENSSEL,
FORDÍTÓVAL

Harmincéves a BBTE keretein belül működő finn szak. Kevesen tudják, hogy az önálló finn szak megalakulása előtt is zajlott az egyetemen finn oktatás – mit kell és lehet tudni a kezdetekről, a '89 előtti finn oktatás kolozsvári történetéről?

— A finn oktatás története Kolozsváron 136 éves. Elsőként Szinyeyi József, az összehasonlító finnugor nyelvészet egyik első művelője tanított finn nyelvet a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetemen 1886–1893 között. Őt követte 1893–1901 között a finnugrisztika egy másik kimagasló képviselője, Halász Ignác, aki finn, lapp, vogul és mordvin nyelvet, továbbá finnugor összehasonlító nyelvészetet tanított. Utána Szilasi Móric oktatott finn, vogul és mordvin nyelvet, valamint finnugor összehasonlító hang- és alaktant. Majd időrendben Zolnai Gyula következett, aki többek között finnugor összehasonlító hang- és alaktant, finn, lapp és mordvin nyelvet oktatott. Szentkatolnai Bálint Gábor, korának egyik legkiválóbb nyelvtudósa sok egyéb tantárgy mellett finn nyelvet is tanított egyetemünkön. 1914 és 1919 között Gombocz Zoltán, akit az egyetemes magyar nyelvtudomány legeredetibb egyéniségének tekintenek, egyebek mellett finnugor nyelvtörténetet, finnugor hangtörténetet, vogul és finn nyelvet oktatott. 1940–1944 között Mészöly Gedeon tanított finnugor összehasonlító nyelvészeti tárgyakat a kolozsvári egyetemen. Mellette dr. Szabó Dezsőné, Kispál Magdolna oktatott az 1940-es években, többek között finn nyelvet kezdőknek és haladóknak, a legújabb finn irodalmat, a finnugor népek ismertetését és finnugor összehasonlító hangtant. Márton Gyula 1948 őszén került az egyetemre, és bár ő elsősorban nem finnugrisztikával foglalkozott, pályája elején finnugor összehasonlító nyelvészetet tanított. Vámszer Márta 1949-től tanította egyebek mellett a finn nyelvet és nyugdíjba vonulásáig az összehasonlító finnugor nyelvészetet. Benedekné Gergely Piroska 1956-ban került a magyar nyelvészeti tanszékre, és 1968-ban őt bízta meg Márton Gyula tanszékvezető a finn nyelv oktatásával. Újat hozott elődeihez képest abban, hogy a gyakorlati nyelvtudás felé is bővítette az oktatást, szöveggyűjteményt adott ki és fakultatív finnórákat is tartott az érdeklődőknek.

Fontos lépést jelentett az 1989 előtti finn oktatásban, hogy egy, Románia és Finnország közötti kulturális együttműködési egyezmény értelmében 1975 szeptemberétől finn nyelvi és irodalmi lektorátus kezdte meg tevékenységét Kolozsváron, illetve román nyelvi és irodalmi lektorátus Turkuban. Az első finn lektorunk, Irmeli Kniivilä, 1975–1979 között dolgozott nálunk. Utána megszakítás nélkül váltotta egymást a többi finn lektor: Minna Savela, Anja Haaparanta, Eira Penttinen, Sanna Lähde, Kirsi Seppänen, Hanna Pakarinen, Outi Kultalahti, Rigina Turunen, Maria Frick, Maija Mustonen, Esa-Jussi Salminen, Anja Keränen és a jelenlegi lektornő, Kirsi Podschivalow.

1999-ben, amikor finn szakosként elkezdtem a másodévet, nagyon fiatal tanári kar tanított bennünket a te irányításod alatt: hogyan kerültél kapcsolatba a finn szakkal?

— 1986-tól magyar főszakos hallgatóként finn nyelvet is tanultam, egy évet Benedekné Gergely Piroska előadásain, utána pedig Anja Haaparanta lektornő óráin. Nagyon megszerettem a finn nyelvet, s elsősorban az élő nyelv használata, valamint a finn kultúra és ezen belül az irodalom érdekelt. Úgy döntöttem, hogy a kötelező másfél év után tovább folytatom a tanulást a fakultatív finnórán, a következő lektornő, Eira Penttinen irányításával. 1990-ben, több mint egy évtizedes szünet után, finnországi ösztöndíjat írtak ki finnül tudó egyetemi hallgatók számára, amelyet megpályáztam és el is nyertem. A Helsinki Egyetemen tanultam az 1990–1991-es tanévben. 1992-ben, amikor befejeztem az egyetemi tanulmányaimat, elindult a finn mellékszak egyetemünkön, és felkérést kaptam, hogy Eira Penttinen mellett tanítsam a finn nyelvet. Örömmel elváltam, és azóta is, megszakítás nélkül, ezt a munkát végzem. Csak annyi változott, hogy az irodalom oktatására szakosodtam.

Harmincéves évfordulót ünnepeltek: az intézményépítésnek bizonyára vannak fény- és árnyoldalai is. Az elmúlt harminc év tapasztalatairól kérdeznélék, a Magyar Irodalomtudományi Intézet keretein belül milyen szerepe/státusza van a finn szaknak?

— Az elmúlt harminc év nagyon sokat jelentett nemcsak diákjaink és tanszékünk számára, hanem karunknak és egyetemünknek is. 1990 után fontos helyet foglalt el egyetemünk politikájában a multikulturalitás és az Európa, valamint a nagyvilág kulturái felé való nyitás, amely ösztönzőleg hatott a bölcsészettudományi karon belül újabb és újabb szakok elindítására. A Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék ebben a kontextusban kezdeményezte a finn szak elindítását. 1992 óta a finn nyelvet és irodalmat mellékszakként, 2010 óta főszakként is oktatjuk, és a 2022–2023-as tanévben a mesterképzést is elindítottuk. Jelenleg öten tanítjuk a finn szakos hallgatókat: Kirsi Podschivalow finnországi lektornő, jómagam és három egykori tanítványom, dr. Varga P. Ildikó, dr. Jankó Szép Yvette és dr. Furu Adél. Valamennyien többszöri szakmai továbbképzésen vettünk részt Finnországban, és nagy gondot fordítunk arra, hogy az oktatás mellett kutatómunkát is végezzünk, együttműködve különböző külföldi egyetemeken és kutatóintézetekben dolgozó kollégáinkkal.

Mint említetted, kiváló kapcsolataitok voltak és vannak a finnországi intézményekkel, s már a hetvenes évektől finn lektorok töltöttek Kolozsváron hosszabb-rövidebb időt. Hogyan alakultak ezek a kapcsolatok a 90-es évek, a határok megnyitása után, miért vonzó ma Kolozsvárra jönni finn lektornak?

Molnár Bodrogi Enikő

(sz. 1967) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Irodalomtudományi Intézetének docense. Első doktori disszertációját magyar irodalomtörténetből írta Kolozsváron, a másodikat finn nyelvészetből a finnországi Oului Egyetemen. Finn irodalom- és művelődéstörténetet tanít. Fő kutatási témája a skandináviai finnugor kisebbségek (meänkieliek, kvének és számi) nyelvi és kulturális identitása. Elsőként fordított meänkieli szépirodalmat magyar nyelvre, Bengt Pohjanen *A csempészkirály fia* (Koinónia Kiadó, 2011) című önéletrajzi regényét és verseit.

Mielőtt a 90 utáni évekről beszélnek, fontosnak tartom megemlíteni, hogy a legnehezebb azoknak a lektoroknak volt, akik a kommunizmus idején dolgoztak nálunk. Ennek ellenére jól érezték magukat itt, megtanultak magyarul, és a tanítás feladata mellett misszióknak tekintették az erdélyi magyar közösséget is szolgálni különböző módokon. Eira Penttinen, aki sajnos már nincs közöttünk, alapvető pozitív tapasztalataként említette az emberi melegséget, a másokkal való törődést és azt, hogy sosem érezte magát egyedül, hanem mindig kapott segítséget és támogatást a kollégáktól, barátoktól és ismerősöktől. Minden lektor számára kihívást jelentett Kolozsvárra, Romániába jönni, amelyről ideérkezésük előtt csak elképzelésük volt. A '90 után érkezett lektorok legtöbbje azt emelte ki vonzerőként, hogy Kolozsvár történelmi emlékeket őrző város, amelyben nyelvek és kultúrák egymás mellett élnek, élénk egyetemi központ, ahol különböző kulturális programokban is részt lehet venni. Azt is örömmel tapasztalták, hogy a kollégák és a diákok befogadóak, közvetlenek, s a lektorok meglehetősen szabadsága van óráit megtervezni az adott tanterven belül.

Nemcsak intézményi, hanem személyes életetekben is számos kapcsolat alakult ki finn műhelyekkel, alkotókkal. Tőled hallottam először a meänkieli nyelvről, amelynek kutatója, ismerője lettél. Mi volt vonzó számodra a meänkieli nyelvben?

2008-ban kezdtem el foglalkozni az Észak-Svédországban beszélt, súlyosan veszélyeztetett meänkieli nyelvvel. Hogy mi vonzott benne? Először is az, hogy olyan finnugor nyelv, amelyről nem sokat tud a világ. 2000-ben nyerte el önálló nyelvi státusát, és nincs még egy egységesen elfogadott irodalmi nyelve. Öröm és kihívás számomra részese lennem a nyelvi norma kialakításának. Emellett közel áll hozzám a meänkielit beszélők kisebbségi sorsa, amely közös identitási alapot nyújt mindenki számára, aki egy állam nyelvi szempontból „másodrangú” polgárának született. Erdélyi magyar kutatóként szeretnék hozzájárulni a meänkieli nyelv és kultúra szélesebb körben való megismertetéséhez, szépirodalmat fordítok magyar nyelvre (Bengt Pohjanen műveit), tanítom a meänkielit az egyetemen, és második, az Oului Egyetemen megvédett doktori disszertációm fókuszában is a meänkieli nyelvi narratívák állnak, amelyeket összehasonlítottam számi, kvén, erdélyi magyar és csángó narratívákkal a kisebbségi identitásépítés szempontjából.

A bölcsész szakok állandó problémája ma a diákhány: hogyan győznél ma meg egy középiskolást, miért érdemes finn nyelvet tanulni, finn szakra jární?

A fiatalok számára vonzó az, amivel nem sokan foglalkoznak, mert így kitűnhetnek a tömegeből, fejleszteni és kamatoztatni tudják tehetségüket, hozzáértésüket. A finn nyelvet nagyon kevesen beszélik nálunk, a kereslet viszont folyamatosan növekedik, például a nagy nemzetközi cégeknél, a technikai és műfordítás terén, valamint a nyelvviskolákban. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem az egyetlen egyetem az országban, ahol finn nyelvet és irodalmat lehet tanulni önálló szakként, ezért értelemszerűen hozzánk jönnek, akik diplomát szeretnének szerezni finnül. Nagyon sok előnye van ezen a szakon tanulni. Mivel kis csoportokkal dolgozunk (15–20 fő), lehetőségünk van személyesen odafigyelni mindenkinél a nyelvi fejlődésére és segíteni abban, amiben éppen szüksége van. A kis létszámú évfolyamokon ugyanakkor barátságosabb, szinte családi légkör alakul ki, amely fontos stresszoldási tényező és megkönnyíti a tanulást. Finn vendégtanárokat és előadókat fogadunk rendszeresen, és sokféle, tanórákon kívüli tevékenységet is szervezünk, például finn film- és játékesteket, s megünnepeljük a finn kultúra fontosabb ünnepeit. A legjobb rekordunknak a jelenlegi és volt hallgatóink véleménye.

DEMETER ZSUZSA

Térkép ehhez a világhoz

Molnár Bodrogi Enikő: „A nyelv a lélek ujjlenyomata.” Meänkieli, számi, kvén, csángó és erdélyi magyar kisebbségi nyelvi narratívák az identitásépítés szolgálatában. Oului Egyetem, Oulu, 2022.

Meänkieli, kvén, számi... Sokunk számára ismeretlenül csengenek ezek a szavak, talán még a kiolvasásuk is nehézséget okoz számunkra. Nem is gondolnánk, hogy ezek a szavak távoli nyelvrokonaink csoportjait rejtik, ugyanis három finnugor nyelvet beszélő népcsoportról van szó. Ezek a népcsoportok Európa északi felének is a legészakibb pontjain élnek, elsősorva Svédország, Norvégia, Finnország és Oroszország területein. Bár az általuk beszélt kisebbségi nyelvek a különböző államokban különböző státusszal rendelkeznek, mindhárom népcsoport esetében a kisebbségi jelleg meghatározó szempont a nyelv és általa az irodalom, a művészet, sőt akár a mindennapi élet alakulásában is. Molnár Bodrogi Enikő finn nyelven írott doktori disszertációjában azonban nem csupán ezekkel a szempontokkal foglalkozott, hanem emellett saját helyzetéhez-helyzetünkhöz is közelítette a kisebbségkutatást. Így az adott kisebbségkutatásban nem csupán az északi népcsoportok szerepelnek, hanem az erdélyi magyar, illetve a csángó kisebbségek helyzete is görcső alá került.

Bár a disszertáció műfajából adódóan elsősorban szakszöveg, a szerzőnek mégis sikerült hatalmas mértékű empátiával, személyességgel és tenni akarással fordulni témájához. Felismeri a párhuzamokat saját sorsunk és távoli nyelvrokonaink sorsa között, és a párhuzamok egyik alappilléreként a kisebbségi nyelven való gondolkodást és beszédet jelöli ki. Ahogyan bevezetőjében is megfogalmazza, saját kisebbségi anyanyelvünket a szüleinktől kapjuk mint „a világhoz való iránytűt”. Ennek következtében az anyanyelv és az általa születő narratívák már a kezdetektől az identitásunk alakításában is döntő szerepet játszanak. Ha részei is vagyunk valamely kisebbségnek, a nyelv ismerete és művelése nélkül nem érthetjük meg teljes mértékben saját kultúránkat.

Kisebbség nem létezik többség nélkül, és így a kisebbségi nyelv kutatása szinte lehetetlen a többnyelvűség említése nélkül. A szerzőnő elismeri, hogy a multilingualitás nagy kincs, amiért hálások lehetünk. Ugyanakkor gyakran nehézséget okoz az anyanyelv ápolásában a többségi nyelv kötelezősége. Mint általános tendencia észrevehető, hogy például az iskolák sokszor válnak a nyelvvesztés helyszínévé, és hogy emiatt a kisebbségi nyelvet beszélők számára roppant jelentős lesz a nyelv fennmaradásáért, revitalizációjáért és fejlődéséért folytatott küzdelem.

Ezek mellett Molnár Bodrogi Enikő olyan témákat is tárgyal könyvében, mint a nyelvi ideológiák, a kisebbségi nyelven írott irodalom helye, a másság mint identitásélem, a nyelvhasználat miatti szegényérzet, illetve a vallás és a nyelv gyakran igencsak szorosnak mutató kapcsolata. Az átélhető problematikák sokszor szinte egyfajta cselekményt adnak az elméleti szövegnek, a magas fokú teoretikus háttér és nagy mennyiségű szakirodalmon való megalapozottság mellett emberként is szól hozzánk, és nemcsak elméleti tudással, hanem érzelmekkel is gazdagítja az olvasót, egyszerre tudósít és érzékenyít. Nem épül ki semmiféle hierarchia a tárgyalt nyelvek között, már a disszertáció mottójában négy nyelven, négy különböző népcsoporthoz tartozó szerző idézetével indít. Az idézetekben megfogalmazódik, hogy a nyelv mind a belső világunkat, mind pedig a külvilág érzékelését meghatározza, egyszerre „a lélek ujjlenyomata” és „térkép ehhez a világhoz”.

Bár a disszertáció felszíni tartalma elsősorban az akadémiai közegehez szól, az üzenete mégis mindannyiunké: óvjuk anyanyelvünket, legyünk figyelmesek és nyitottak a hozzánk hasonlók helyzetére, hiszen azáltal tesszük a legtöbbet a nyelvek fennmaradásáért, ha észrevesszük létezésüket, ha láthatóvá és hallhatóvá tesszük őket magunk és mások számára. Hiszen a nyelv elemi része életünknek és személyiségünknek, „a nyelv ma szent kehely!”

WALCZ BEATRIX
Sepsiszentgyörgy, 1998. Kolozsváron él.

Kolozsvár – egyfajta kaland volt az életemben

BESZÉLGETÉS

IRMELI KNIIVILÄVEL,

A KOLOZSVÁRI BBTE
EGYKORI FINN
LEKTORÁVAL

Finn lektorként négy évet töltött Romániában, Kolozsváron. Mi vesz rá egy finnországi oktatót, hogy éppen egy kommunista országba menjen finn lektornak? Egyáltalán, milyen kép élt Finnországban Romániáról?

— Mielőtt Romániába jöttem volna, előtte már több ízben is jártam Magyarországon ösztöndíjjal, illetve idegenvezetőként is. Nemcsak Budapestet, hanem Debrecent és Szegedet is ismertem. Debrecenben megismerkedtem egy lánnyal, akivel nagyon közeli barátok lettünk. 1973 januárjában elutaztunk Nagyváradra a rokonaihoz, majd átugrottunk Kolozsvárra. A kolozsvári egyetemen jó benyomást tettek rám az emberek, mindenkivel tudtam magyarul értekezni. Ezért is mertem fiatal nőként kolozsvári lektornak jelentkezni. Egyfajta kalandként éltem meg ezt a lehetőséget. Semmiféle rémhír nem terjengett akkor még Finnországban a romániai helyzetről. 1975-ben, amikor jelentkeztem, még nem is volt nagyon súlyos a helyzet... Amikor Kolozsvárra kerültem, nem volt különálló finn szak, a magyar szakon oktatták kötelező tantárgyként másfél évig, így eleinte csak magyar ajkúakat tanítottam, ez is megkönnyítette a helyzetem. Sokan a magyar szakosok közül nem is feltétlenül akartak finnül tanulni, a diákokkal később is elneveltük, hogy ennek tudatában néha el is néztem nekik, ha egyszer-egyszer puskáztak egy kicsit. Később természetesen a román anyanyelvűek közül is kezdtek fakultatív tárgyként finn nyelvet tanulni.

Másképp viszonyultak egy finn lektorhoz, mint egy román oktatóhoz? A külföldi oktatókra a Szekuritáté különösen odafigyelt...

— Az első időszakban egyfajta különlegességnek számítottam az egyetemen. Ulla Summala érkezéséig (aki ösztöndíjjal jött román nyelvet tanulni) egyedüli finn származásúként ez érthető is. A kollégák többségével nagyon jó kapcsolatot alakítottam ki – kezdeti naivságom miatt nem vettem észre, voltak, akik inkább tartózkodó félelemmel fordultak felém, és nem szívesen beszélgettek velem. Néhányan figyelmeztettek, legyek óvatos, nem kell mindenkinek mindent elmondani, mert figyelnek. Amikor bebizonyosodott, hogy ez valóban így van, elkapott a félelem, de hamar megnyugodtam: miért is kellett volna félnem, senkinek semmi rosszat nem tettem, és legrosszabb esetben is legfennebb kiutasítottak volna az országból. Annak ellenére, hogy a beszélgetéseinkről jelentést kellett írni, voltak kollégák, akik elhívtak magukhoz, és akikkel mindenféle programokon részt vettünk. Nagyon összetartó magyar tanszék fogadott, számos jó ismerősöm van abból az időből. Aki pedig félt, azal igyekeztünk nem tartani a kapcsolatot. Élénk kulturális életet élünk, közös egyetemi színházi bérletünk volt, hangversenyekre, táncházba is jártunk.

A *Suomea pitkin palloa*¹ (Finnül szerte a világon) című évfordulós könyvben a kolozsvári évekről való visszaemlékezésében megemlítette, a finn lektorátus létrejöttékor nyitott kérdés volt, hogy Kolozsvárra vagy Bukarestbe helyezték ki a finn lektort. Miért és hogyan került végül Kolozsvárra a lektorátus?

— Mindkét helyszínen szerettek volna finn oktatást biztosítani. Jelentkezésemkor csak Kolozsvár volt meghirdetve, a bukaresti lektorátus ötlete csak utána merült fel. Valószínűleg onnan született az ötlet, hogy a Turkuban működő román lektor elkezdett Helsinkiben is órákat tartani. A két finn város között azonban nem nagy a távolság, vonattal-autóval gyorsan el lehetett jutni egyik helyről a másikra. A Bukarest–Kolozsvár közötti távról ezt viszont nem lehetett elmondani, így a finn minisztérium határozottan kijelentette, csak Kolozsvárra megyek lektornak.

„Nehéz volt arról tanulni, hogy Vuoriné húst vesz macskájának vagy kutyájának, amikor a kolozsváriak saját maguk számára sem engedhették ezt meg” – mondja ön ugyanebben a visszaemlékezésében. Milyen események vagy kulturális-életmódbeli különbségek voltak, amelyek sokkólan hatottak akár önre, akár a diákjaira és kollégáira?

— Ez a bizonyos Vuoriné-történet abban a tankönyvben szerepelt, amelyet a Finn Oktatásügyi Minisztérium küldött néhány példányban oktatási célokra. Nagyon örültem, hogy egyáltalán van tankönyv, sokszorosítási lehetőség nemigen volt. A tankönyv egyes szövegeit azonban kellemetlen lett volna közösen olvasni-fordítani, például az említett részletet, Vuoriné párbeszédét egy eladóval, amelyben a házi kedvenceinek válogatja a húsokat. Miközben tudtam, Kolozsváron az emberek többségének nem volt elegendő ennivalója... Furcsa volt ez az élelemhiány számomra, hiszen Finnországban a háború előtt és után a gyerekek minden nap meleg ételt kaptak az iskolában. A helyi újságban minden héten megjelent az iskolai menü is, nehogy a szülők vacsorára véletlenül azt főzzék a gyerekeknek, amit ebédre kaptak.

Nagyon örültem, hogy egyáltalán van tankönyv, sokszorosítási lehetőség nemigen volt. A tankönyv egyes szövegeit azonban kellemetlen lett volna közösen olvasni-fordítani, például az említett részletet, Vuoriné párbeszédét egy eladóval, amelyben a házi kedvenceinek válogatja a húsokat. Miközben tudtam, Kolozsváron az emberek többségének nem volt elegendő ennivalója...

Irmeli Kniivilä

1946-ban született.
1975–1979 között a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem finn lektora. Finn lektorként dolgozott Szegeden és Uppsalában is, ezután Tamperében majd’ negyven évig bevándorlóknak és külföldieknek tanított finn nyelvet. A finnországi és a tamperei Finn–Magyar Társaság elnöke, két, magyar ajkúaknak szóló finn tankönyv társszerkesztője (*Finn nyelvkönyv 1. Kezdőknek és középhaladóknak; Finn nyelvkönyv 2. Haladóknak*). Jelenleg is fordít magyarról finnre, többek közt Dragomán György Finnországhoz kötődő írásait. Rendszeresen jár Magyarországra és Erdélybe.

Az említett Ulla Summalával egy Györgyfalva környéki tágasabb lakásban éltek – gyakran meghívták otthonukba a diákokat...

Ullával december elején sikerült beköltöznünk ebbe a bizonyos györgyfalvi lakásba. Finnországban december 6-án ünnepeljük a függetlenség napját, illetve ugyancsak december elején kiskarácsonyi ünnepséget szoktunk rendezni. Miért is ne tartanánk meg otthon az első évfolyamos diákjaimmal ezt az ünnepséget, gondoltuk. Nagyon jó hangulatban telt az első otthoni ünnepségünk, számos diák eljött, még egy könyvet is kaptam ajándékba, kiskarácsonyi dalokat énekeltünk. Ullával süteményeket sütöttünk, glögit készítettünk (a glögi egyfajta hagyományos finn vörös forralt bor). A diákoknak talán a gyertyagyújtás tetszett a legjobban, a lakást gyertyákkal világítottuk be aznap. Ennek az ünnepségnek a sikere buzdított arra, hogy később is szervezzünk hasonlókat, mint például Runeberg-napot és más, Finnországban ünnepelt jeles napokat.

Említi, hogy a régi Kolozsváron olyan utcanevek is szerepeltek, mint Helsinki utca, Sibelius utca vagy Karjala utca. Finnországban vannak olyan

utcanevek, amelyek ennek a (nyelv)rokoni viszony iránti érdeklődésnek a nyomát hordozzák?

Az egyetlen párhuzamos példa, ami eszembe jut, egy turkui utca, az Unkarinkatu (Magyarországi út). Másról nem tudok. Érdekes élmény volt az utcanevekben is megtapasztalható kétnyelvű Kolozsvár, ezek az elnevezések inkább csak a magyar ajkúak számára jelentettek valamit, hivatalos, román nevük teljesen eltérő volt. Volt is egy térképem Szabó T. Attilától, ahol az utcanevek magyarul szerepeltek. Nagy kincsem volt ez a térkép.

Nemcsak a kétnyelvű Kolozsvár, hanem a magyarországi magyar és a kolozsvári magyar nyelv különbségeivel is szembesült, mint kiderül visszaemlékezéséből...

Imádtam a kolozsvári piacra járni. Gyönyörű népi ruhás asszonyok régies magyar nyelven árulták portékáikat, nemcsak múlt időt, hanem pluskvamperfektust is használtak. Egyszer, amikor sárgarépát kértem, a néni összecsapta a kezét: „Jaj, kislányom, pesti tetszik lenni?” De itt tanultam meg, hogy a hasábburgonya az szalmapityóka, és Erdélyben ismertem meg a kürtöskalácsot is. Ami nemcsak a szóhasználat, hanem kulturális szempontból is furcsa volt, az a borvíz esete. Finnországban nagyon jó a csapvíz, senki nem fogyasztott ásványvizet akkortájt. Kedvenc erdélyi magyar szavam a fenyővíz, ami borókapálínkát jelent. Igaz, nem nagyon fogyasztottam, de mint szó kiváltképpen tetszik.

Készül-e a közeljövőben Erdélybe utazni?

Nagyon rég jártam Erdélyben. 2018-ban tartották az első évfolyamom negyvenéves találkozóját. Akkor sajnos nem tudtam Erdélybe utazni. A „póttalálkozó” pedig a járványhelyzet miatt elmaradt... Remélem, sikerül a közeljövőben látnom ezt a csoportot. Remélem, a finn mellékszak harmincéves ünnepségén részt tudok venni november 4-én, de biztosat még nem tudok ígérni.

WALCZ BEATRIX

1998, Sepsiszentgyörgy. Kolozsváron él.

Jegyzetek

¹ *Suomea pitkin palloa*. Szerk. Mai FRICK, Saija MERKE, Ulkomaanlehtoriyhdistys ry, Helsinki, 2011. A *Külföldi finn lektorok egyesülete* (Ulkomaanlehtoriyhdistys) fennállásának 40. évfordulójára megjelent kiadvány, melyben külföldön élő (vagy valamikor élt) finn lektorok vallanak az ott töltött éveikről (szerk. megj.).

Északi asszony

Kolozsvár – ahol a lehetetlen is lehetséges

BESZÉLGETÉS

ANJA HAAPARANTÁVAL,

A KOLOZSVÁRI BBTE
EGYKORI FINN
LEKTORÁVAL

1983-ban pályázta meg a kolozsvári lektori állást. Milyen előfeltevésekkel érkezett Erdélybe?

1982-ben diplomáztam finn szakon a turkui egyetemen. Helsinkiben kezdtem dolgozni, finnre tanítottam a vietnami menekülteket. Februárban láttam egy álláshirdetést, Kolozsvárra kerestek finn lektort. Bár érdekesnek tűnt a felhívás, mégsem pályáztam. Egy hónap múlva újra szembejött a hirdetés. Akkor már nem hagytam békén a gondolat... Aztán felhívtam a minisztériumot – én voltam az egyedüli pályázó. Így kerültem Kolozsvárra. Előtte nem jártam Romániában, elég keveset tudtam arról, mi vár rám.

A *Suomea pitkin palloa* című kötetben azt írja, sehol máshol nem szerezhetett volna ehhez hasonló élettapasztalatot, mint a kolozsvári évek során. Még mindig otthonos közegként gondol vissza Erdélyre?

Finnországhoz képest teljesen más országba csöppentem. Októberben érkeztem, karácsonyra már hazautaztam. Először megijedtem, hova is jöttem – hosszúnak tűnt elsőre a két év. Szürkének láttam a várost. Amikor a tavaszi félév elején visszajöttem, már másképp látszott az itteni élet. Attól kezdve nagyon jól éreztem magam. Rájöttem, minden teljesen másképp működik, mint otthon. Nincs értelme logikát keresnem a dolgok működésében. Minden egyes nap egy kaland, reggel nem tudhatom, mi minden történhet estig. És ez így volt jó. Izgalmas. Megtanultam, a boldogsághoz, az elégedettséghez kevés kell. Nem a külső, tárgyi dolgok fontosak, kevesebb is elég. Elég, ha barátok, emberek vesznek körül, akik törődnek veled. Számos kedves, hűséges barátot szereztem, akikhez mai napig visszajárok. Azóta eltelt pár évtized, többen elmentek vagy az idősebbek közül sokan elhunytak. Egyre kevesebb barátom él már, de szerencsére vannak fiatalabbak is.

Irmeli Kniivilä és Minna Savela látták el előzetes tanácsokkal. Mire hívták fel a figyelmét?

Hogy teljesen más világ van itt. Olyan, amilyennel sehol máshol nem találkozom. De persze nem igazán értettem, mitől ennyire különleges ez a város. Főként az itt élő csodálatos emberek, családok szeretete miatt érezték jól magukat ők Kolozsváron, róluk beszéltek, neveket, címeket, telefonszámokat adtak. Jelzéseket, hogy szeretettel várnak rám. Hogy nem leszek egyedül. Nagyon jó érzés volt. Öröklődő barátságok. Természetesen minden lektor más-más barátságokat kötött, de közös az ismeretségi körünk. Az elődjeimmel – évtizedek óta! – jó barátok vagyunk. Sűrűn találkozunk, sokat tudunk egymásról. Kolozsvár hozott minket össze.

Milyen mértékben járultak hozzá a barátságok a mindennapjaihoz?

Öröklődő barátságok ezek, mint mondtam – kolozsvári életemnek mindennél fontosabb alkotói az előző lektoroktól örökölt barátságok. Meglepett, milyen természetes közvetlenséggel fogadtak.

Mintha a lányuk lettem volna. 28 évesen kerültem ide, talán azért. Mindig kaptam segítséget, akármire volt szükségem. Alig volt nap, hogy az egyetemről hazafelé útközben ne néztem volna be valakinek, vagy estére ne hívtak volna vacsorára. Minden családban volt mivel kínálni, a szűkös időkben is. Soha nem engedtek üres kézzel haza. Igyekeztem én is segíteni, amivel tudtam: finn, magyar vagy a valutaüzlet termékeivel. A havi élelmiszerjegyekből (hús, cukor, liszt) mindig adtam másoknak, nekem nem kellett. Kenyeret, tojást vettem a jegyekkel. Soha nem éreztem magányosnak magam. Ha néha végre egyedül lehettem, annak is örültem.

Jelenléte a kolozsvári közösségben átjárását biztosította a két kultúra, két ország között...

Örültem, hogy a diákjaim mellett a kolozsváriakkal is megismertethettem a finn kultúrát. Az itteni éveimre esett a *Kalevala* születésének 150. évfordulója. Háromnyelvű ünnepséget szerveztünk az egyetemen – a szigorú energiatakarékosság miatt csak kivilágítatlan folyosókon keresztül lehetett a terembe jutni. A teremben volt áram, kb. 160 érdeklődő zsúfolódott össze. A helyi újságban szerintem szándékosan rossz időponttal hirdették az eseményt. *Kalevala*-kiállításokat is rendeztem, igaz, egyet sem probléma nélkül. Mindig hiányzott egy engedély vagy más hasonló. Aztán eltűnt az egyik kiállított kép – szerencsére a sajátom. Ugyanazon a télen a Bánffy-palotában kapott helyet a finn üvegművészetet bemutató vándorkiállítás. Abban is segédkeztem, finn zene szólt minden nap, finn filmeket nézhetek a látogatók. A kiállítás hatalmas sikernek örvendett, naponta kb. háromszázan látták.

Az uralkodó politikai rendszer milyen hatással volt a mindennapjaira?

Nehézségeket okozott például kirándulásokon, hogy külföldiként tilos volt magánembereknél megszállnom. Voltak barátaim, ismerőseim, akik egy idő után már nem mertek velem találkozni. Nem szóltak semmit, csak eltűntek. Kihallgatták a velem való kapcsolatokról. A forradalom után újra találkozhattam velük, akkor mesélték, mi történt. De személyesen csak akkor láttam, hogy figyelnek, amikor külföldi vendégeim jöttek. Ilyenkor állandóan mögöttünk vagy valahol közel követtek, figyeltek.

Négy év alatt megszoktam az itteni életformát: hogy semmit nem lehet előre pontosan tudni, de majd valahogy csak sikerül.

Anja Haaparanta

1955-ben született.
1983-ban, mindössze
28 évesen lett
a Babeş–Bolyai
Tudományegyetem
finn lektora. 1987-ig
élt Kolozsváron. 1987–
1988 között a Finnmark
Területi Főiskolán
dolgozott a norvégiai
Altában, 1989–1991
között a helsinki Käpylä
Esti Gimnázium tanára.
1991-től 2019-ig a
pécsi Janus Pannonius
Tudományegyetem
lektora. Társ szerzője az
*Ezér magyar közmondás
és szólás: angol, észt,
finn, német nyelvén*
(2005), illetve a *Finn
nyelv és kultúra magyar
szakosoknak* (2006) című
könyveknek. Pécssett él.

Melyek voltak a legmarkánsabb kulturális, társadalmi különbségek?

■ Meglepő volt számomra, mennyi festmény, teli könyvespolc, gyönyörű népművészeti szöttek, kerámia található az ismerőseim lakásán. Személyesen ismerték a művészeket, írókat, költőket. Szimfonikus hangversenyre jártak, otthon klasszikus zenét hallgattak. Ez a sokszínű kultúra hamar az életem természetes részévé vált. Megismertem a kolozsvári művészeket, bekerültem a kolozsvári élet-kultúra körforgásába. Biztos vagyok benne, ez nem minden lektornak adatik meg. Úgy éreztem, a kultúra és a hagyományok szeretete-ápolása a kolozsvári magyarok mindennapjainak – kevesebb románt ismertem – természetes tartozéka, ez adott erőt a nehéz körülmények közötti élethez.

Hogyan emlékszik vissza a diákokra? Mit tartott leginkább szem előtt a tanítás során?

■ A diákok nagyon kedvesek, udvariasak, de meglehetősen csendesek voltak. Egy évfolyamon csak egy vagy két fiú, a többi lány. Akkortájt alig juthatott ki egy hallgató ösztöndíjjal Finnországba, ezért igyekeztem sokféleképpen bemutatni a finn kultúrát: képekkel, tárgyakkal, filmekkel. Finnül beszélni, ezt gyakorolni, ennek akkor nem nagyon volt értelme... Fontosabbnak tartottam a nyelv szerkezetének, a finn és a magyar nyelv rokonságának megismertetését. A tankönyv néha gondot okozott, minek olvassunk arról, mennyibe kerül egy kiló banán – a számnevek és a partitívus gyakorlása során –, amikor banánt látni sem lehetett. S bár elvileg volt lehetőség finnországi nyári nyelvtanfolyamra pályázni, a legtöbbször nem sikerült diákokat küldeni. Volt olyan év, amikor a pályázó már az útlevelét is megkapta, amikor jelentették, abban az évben senki nem utazhat külföldre nyári egyetemre. A reménysugár után lehangozó, bosszantó érzés tudomásul venni, hogy senki nem megy sehova. A munka, a tanítás nem volt fárasztó, az adminisztrációtól megkíméltek, önállóan dolgozhattam. Külföldi lévén a tanszéki gyűléseken nem is vehettem részt.

Milyen érzésekkel távozott az országból? Most hogyan gondol vissza Erdélyre?

■ Vegyes érzésekkel. Négy év alatt megszoktam az itteni életformát: hogy semmit nem lehet előre pontosan tudni, de majd valahogy csak sikerül. Hogy nem lehet előre tervezni és abban bízni, úgy is fog történni, ahogy terveztük. Hogy sok minden lehetetlen, de mégis lehetséges. Hogy a barátaim hiányozni fognak. Én elmentem, de nekik maradniuk kellett a nehézségeikkel együtt. Az a szabadság, ami nekem megadatott, számukra nem járt: majdnem szabadon utazhattam ki és be az országba. Annak is örültem, hogy nemcsak Kolozsvárt, de a csodaszép Erdélyt is megismerhettem, sokfelé kirándultam ittlétem alatt. Ugyanakkor Kolozsvár arra is megtanított, a belső értékek sokkal fontosabbak, mint a külső és felszínés dolgok. Hogy mennyire kevés kell a boldog, egyszerű élethez.

Nyírfa

Nem a tárgyak, nem a boltok hatalmas választéka, nem az előre tervezett, meglepetés nélküli napok. Olyan életiskola volt a kolozsvári finn lektori állás, amelyet sehol máshol nem kaphattam volna meg. Mert ha reménytelen is a kezdet, a végén csak örülhetett a lektor, hogy átélhette mindezt, és más emberként tért vissza Finnországba. Nekem Erdély lett a második hazám. Magyarország a harmadik, bár régóta itt élek. Aki nem élt Erdélyben, vagy nem járt ott, nem értheti, mi az erdélyi, kolozsvári varázslat.

Ha ki kellene emelnie a legkedvesebb emlékét, melyik lenne az?

■ Számos emlékem van... – kedvesnek nem mindig mondhatók, mert olykor inkább pánikba sodortak, de mindig minden megoldódott. Emlékszem, két év lakótelepi élet után beköltöztem egy belvárosi lektori lakásba. A nyári szünet előtt már beköltöztem, hogy ősszel, Finnországból jövet, már ott kezdjem az őszi félévet. Naponta egy vonat járt Budapestről Kolozsvárra. Hajnali három tájt érkeztem. A tanszékvezetőnk férje segítőkészen várt autóval a lehetetlen időpontban az állomáson. Elérkeztünk a lakásomhoz. Két zár várt a bejárat ajtón. Mindkettő zárva, s én csak egy kulcsot kaptam tavasszal az egyetemen. Azzal nem lehetett mindkét zárat kinyitni. Elrohantunk hajnalosan az egyetemre, a portás nem tudott segíteni. Nem volt más kulcs. Visszamentünk. Hirtelen ötlettől vezérelve a segítőt megpróbálta a saját otthoni kulcsával kinyitni a zárat. És azzal sikerült! Ilyen világ volt itt. Valami lehetetlen, és mégis lehetséges.

LÁZÁR KINGA

2001, Barót. Kolozsváron él.

Risto Rasa 1954-ben született Helsinkiben, könyvtárosként dolgozik. Miniatur természetverseiről ismert. A természetközelség, a hétköznapok apró örömei és a szerelem intimitása játékos, haikuszerű verseinek fő témái. Verseskötetei: *Metsän seinä on vain vihreä ovi* (Az erdő fala csupán egy zöld ajtó, 1971); *Kulkurivarpunen* (Vándorveréb, 1973); *Hiljaa, nyt se laulaa* (Pszt, most énekel, 1974); *Kaksi seppää* (Két kovács, 1976); *Rantatiellä* (Parti úton, 1980); *Laulu ennen muuttomatkaa: Runot 1971-80* (Dal a vándorút előtt: Versek 1971-1980, 1982); *Taivasalla* (A szabadban, 1987); *Tuhat purjetta: Kootut runot* (Ezer vitorla: Összegyűjtött versek, 1992). Magyarul eddig nem jelent meg kötete.

Madárhangok csapatában
egyetlen szomorú.

Amikor azt meghallod, egy pillanatra mintha elhalkulna a többi.

Ahogy hullám húz hullámot át az óceánon,
úgy boldogulunk mi is test testet támogatva.

Lyuk az almahéjon.
Ha hozzátapasztod a füled
és figyelmesen hallgatod,
a víz és szél hangján túl hallani
a padló sercegését.
Port töröl a pondró.

Tetvek bóbiskolnak
a lombzatban.
Az erdő szívek
dobbanásaival teli.

A fák ágai közt
madárbirodalmak.
A fák telis-tele
erdőkkel, ahol laknak.

*Az erdő fala csupán egy zöld ajtó /
Metsän seinä on vain vihreä ovi* (1971) című kötetből

*
Adnék neked virágot,
de olyan kevés van itt belőlük,
csak madárnak sóska és békának lencse.

Cirpelnak a fák.
Itt ülök és hallgatom,
mit mond a táj –
fűt, fát.

A Vándorveréb / Kulkurivarpunen
(1973) című kötetből

*
Ősz.
Az utcalámpa fényében
szállnak a rovarok
röntgenre.

A partszéli fák
függnek nedvesen.
Eső után
a vízen fekete
felhők közt
a nap tócsái.

A Pszt, most énekel (1974)
című kötetből

fényképek

(Részlet a *Vörös válókönyv /
Punainen erokirja* című regényből)

A világa sokkal tisztábban és élesebben szakadt ketté, mint addig bármikor.

Éjszakára és nappalra. Világosságra és sötétségre.

Éjszakai tele vannak fényvel és bűnnel, nappalai sötéttel, a közelgő éjszaka lassú, kétkedő váradalmával.

A nappal számára olyan, mint a fénykép negatívja, nem érti.

Nem érti az embereket, akik a kocsijaikban ülve azt gondolják, hogy a szellőztető zajával elnyomhatják a lángoló várost.

Nem érti az autókat, lámpától lámpáig araszolásukat a nyár forró remegésében, miközben az ökölvastagságú aszfalt alatt egy ismeretlen világ leledzik: a föld és a homok alatt szikla, melynek belsejét keresztül-kasul átszövik a hidegtől megdobbanó vizek.

A szüleihez vendégségbe jár.

Űl a kanapén, cseresznyét eszik, öntudatlanul köpködi a magokat, ezeket a hiábavalóságra kárhozottat fakezdeményeket, és nem érti önmagát.

Nézi az esti hírműsort, nem érti, amit hall, és azt sem, miért is tartozik ez rá.

Nem érti, mennyire vékony az a csonthéj, mely visszavonhatatlanul elválasztja őt az anyjától és az apjától, a múlttól, az otthontól és az otthonosságtól. Nem érti.

Nincs otthona, már nincs.

Van egy szobája, sötétzöld, a Maneesi utcában.

És van egy puha és fehér lány, Bohócszemű.

Az, aki mellett reggelente az albérletben felébred.

Az, akiről úgy érzi, hogy önmagánál is jobban ismeri, legalábbis a nyakát, a hátát és a fenekét.

Az, akinek a járása ringó, mint az óceán párája, messziről is felismerhető.

Az, akinek soha nincs pénze, de azért az étteremben saslikot eszik, Bloody Maryt iszik, és ajándékokkal halmozza el önmagát és őt is.

Az, aki hagyja, hogy a konyha mögötti cselédszoba lakója (fodrásznak tanul) hullámokat varázsoljon a hajába, és amikor a tükörben megszemléli, azt állítja magáról, hogy úgy néz ki, mint Alli Pasikivi.

Az, akitől adventi naptárként a Maneesi utcabeli szoba makettjét kapja, hogy aztán minden nap a maketten levő szám mutatta helyen egy-egy meglepetést találjon: a virágcserepben édességet, a csempekályha ajtaja mögött piros és zöld színű egyujjast, karácsony estéjén pedig az ágy lábánál egy kockás papírt, rajta örök húséget fogadó eskü.

Az, akinek a homloka gondolkodó ráncba szalad arra a kérdésre, hogy életük végéig együtt maradnak-e.

Az, aki rövid mérlegelés után azt feleli:

– Nem hinném.

(Az ő torka ilyenkor összeszorul a pániktól. Elképzelni sem tudja az életét Bohócszemű nélkül. Ekkor még nem találkozott Havvával.)

Az, akinek éjszaka úgy rátapad a meztelenségére és fehérségére, mint egy fuldokló, megfélekedve önmagáról. (Önmagáról megfélekedni nem azt jelenti, hogy önmagáról feledkezik meg, hanem apáról és anyáról, akiknek a tekintete Istennél is jobban kínozza őt, pedig Isten, miután elválasztotta az eget a földtől, a világosságot a sötétségtől, igazán látott már egyet s mást.)

A Nervander utcában, az egyetemen, a Maneesi utcában, a Kosmos és a Kuparipannu vendéglőben, a Kaleva utcában megfogódkodik az első és egyetlen kapaszkodóban, melyet e világon talál: Bohócszemű kezében.

De nem Herttoniemiben, ott nem.

Herttoniemiben egy falán ül, Coltot szív rendkívül lazán (ó, milyen lazán; a kapaszkodóról levált kéz kissé megremeg), lehamuz a földre, megigazítja a nyakkendőjét.

UGRON NÓRA fordításai

1994, Kézdivásárhely. Kolozsváron él.

Pirkko Saisio (1949) sokoldalú alakja a finn kultúrának: író, rendező, színész, dramaturg és 2002-ig a helsinki Színművészeti Főiskolán a dramaturgia professzora. Saisio önéletrajzi ihletésű regénytrilógiája a 2000-es évek fordulóján jelent meg. A trilógia utolsó kötetéért, a *Punainen erokirja (Vörös válókönyv)* címűért 2003-ban Finlandia-díjat kapott. A trilógia első két kötete: *Pienin yhteinen jaetteva (Legkisebb közös többszörös)*, *Vastavalo (Ellenfény)*. Magyarul megjelent könyvei: *Káin leánya* (ford. Pap Éva, Európa, 1992), *Betonéjszaka* (ford. Kubinyi Kata, Polar, 2008), *Legkisebb közös többszörös* (ford. Varga P. Ildikó, Polar, 2018), *Ellenfény* (ford. Varga P. Ildikó, Polar, 2021).

Herttoniemiben lakik Bohócszemű előző szerelme. Vagyis nem az előző, hanem a gondolataiban járó, a be nem teljesült.

A be nem teljesült egy bűvésztrükköt mutat: fehér zsebkendőt terít a hüvelykujjára, aztán nyiksz, és a hüvelykujj el is tűnt.

Bohócszemű felnevet. Apró, fehér fogsora csillogó késként hasít az estbe.

Valamit falunk, gondtalanul, és sangriát iszunk.

A társalgás a limonádénál is finomabban gyöngyözik, és először (a Bohócszeművel először) ízleli meg szájában a féltékenység keserű, ugyanakkor kábító italát.

Hosszú, nyugtalan hazaút következik Herttoniemin keresztül a kulosaari hídig.

Az almafák a virágaikat hullatják (sehogy nem halad előre ez a nyár, sem az emlékeimben, sem itt, a papíron), az éjszakai égbolt felhősödni kezd, majd újra kitisztul.

Hol a feketerigó?

A helyén.

A fenyves cinege?

Jelen az is, ahogyan az aszfalt, a hold, a kocsikerekek vonyítása, és az olajszerűen elterülő, nyugodt tengerfelszín.

– Tehetséges – mondja ő a kulosaari hídon, de csak a kulosaari hídon.

– Túlágosan is – teszi hozzá Bohócszemű.

– Mihez?

– Hozzám – válaszolja Bohócszemű.

Pásztorlány

Vigasztalásul a Hämei utcai lakásban (anya és apa az inkoói nyaralóban tartózkodik, ugyanaz alatt a viharos égbolt alatt) a nappaliban, a szőnyegen, az üzbég váza mellett játszadozunk.

De előtte még Bohócszemű beöltözött apa öltönyébe, ajka fölé bajuszt festett, az arcára anyajegyget, fújta apa pipájából a szürkés, mindent beterítő füstöt, mintegy a szerelmi játékot oltalmazandó.

Évekig hiányozni fog ez a valószerűtlen, puha, férfias szeretőm, mígnem újra megteremtem őt, magamban.

Ezen az éjszakán, melyet az üzbég váza árnyékában töltünk, szünetlik meg ugyanis Jukka Larsson, jövőbeli írói alteregóm.

De most:

Az ismeretlen szerető, az ismert, a Hämei út hetvennyolc számának erkélyén áll.

A Vanhankaupunki negyed fölött úgy cikáznak a villámok, mint a földből kitépelt gyökerek, melyek aztán eltűnnek a tiszta feketeségben.

Eső nem esik.

– Ugye nem hagysz el soha? – teszi fel a kérdést önmagát is meglepve.

Egy lovas szekér tér meg a fuvarjából. A lovak patái kopognak az aszfalton.

Az utolsó villamos már rég elment. Még mindig nem esik.

Egy füstifecske öngyilkos tempóban veti magát a sörnäineni központi börtön kertjébe.

– Melyiküktől kérdezed?

– Mindkettőtöktől – válaszolom.

Bohócszemű letörli a bajuszt és az anyajegyget a kabátja ujjával, és hirtelen támadt dühvel néz rá:

– De hát mi nem is létezőnk, fogd már fel végre!

Nádas.

A nád hosszú és csontszínű. Szétporlad a kézben.

Ágyékomig ér a víz.

A náderdőben feltűnik anya, megáll a csontszínű kellős közepén. Kissé ferdén, oldalról látom őt.

Anya:

– Hogy is áll az a dolog?

Felébred, odabújik a mellette alvó izmos testhez. A térd rátalál a másik térdének belső részére, az orr a nyakra, a kéz a fedetlen, puha kereksegre.

A megkönnyebbüléstől egy kutya elégedettségével mordul fel.

Hämei út hetvennyolc.

Apa a Szovjet Kommunista Párt meghívására Jaltára utazott Jól Megérdemelt, Pihentető Fürdőzésre. Anya az esti kávé a konyha pultján szolgálja fel.

A villamos otthonosan csilingel végig a Hämei úton. Kávéillat és az Ehóból vásárolt, díszítő cukorral alaposan megszórt fahéjas csiga illata száll.

Légy zümmög anya hangjával egyetemben. A rokonok közül valakinek eltört a keze, csuklónál vagy fennebb (nem hallottam, hogy kié, nem figyeltem oda, és már nem merem rákérdezni), talán Spanyolországban történt, valahol ott, gondolj bele, milyen borzasztó, gipszbe tették meg minden, közben meg ott az a nagy hőség, és még úszni sem tud vagy tusolni, a jobb keze, semmit nem csinálhat. És a Valmet gyárból valaki hazavitt egy adag indigópapírt (anya a Valmetnél dolgozik most, hogy a nagyobb áruházak Finnországba is betörtek, és a kisebb boltokat már nem éri meg fenntartani, pedig sokan szeretnék a kávéjukat frissen őröltetni, és nem valami egybefüggő masszaként megvásárolni, mint amilyeneket ezekben a nagy áruházakban kapni, Kaisa néni is visszavitte a boltba, amikor először ilyet vásárolt, most képzeld el, azt hitte, hogy a kávéval is az történt, ami a sóval meg a cukorral szokott, ha a nyaralóban felejtí az ember), indigópapírt, igen, és még csak nem is Linen Bank márkáját, akkora botrány lett, meg kihallgatások, most képzeld el, és gondolj bele, hogy a főnökség miket csinálhat, ne gondold, hogy az állam autói csak munkaügyben furikázgatnak. Elég olcsó most az eper, főzhetnék lekvárt, eszel belőle, ha csinálod, ▶ 12.

► 11. de biztos, hogy eszel, vagy már többes számot kellene használnom, hogy esztek, vagy ez is kidobódik, a vécében köt ki, mint az idei, a vörös áfonya mindig elfogy, történjen bármi, februárban már üresek az üvegek, legkésőbb februárban, de az eper, az más dolog, amikor az emberek már nem veszik a fáradságot, hogy süteményt vagy palacsintát süssenek, lepcsént, ahogyan anyám nevezte Varkausban, olyan csipkés szélűt, na olyat nem tud ma már senki sütni, hogyan is tudott olyanokat, Veikko is kiskorában, hogy csak a széleket süsse, mert nem bírt már palacsintákat, csak a szél, igen, kisfiú volt még...

Légy zümmög anyával egyetemben.

És ő zuhanva távolodik anya hangjától, a konyhától, egyre mélyebbre, az ébrenlét és a tudat határain túlra, az idő nesztelen el-lipszisébe.

És akkor hirtelen csend.

Elhallgatott a légy, elhallgatott anya.

Valami kérdés lóg a levegőben, puhán és veszélytelenül.

– Hallottad egyáltalán, mit kérdeztem?

Nagyjából – válaszolja –, mit is kérdeztél?

Azt, hogy is áll az a dolog?

Most jön vajon a nádas, az álom baljóslatú erdeje?

Hogyan is feledhette el a náderdőt?

Melyik dolog?

Anya beleharap a fahéjas csigába, és a börtönkertben rózsát metsző foglyot figyel.

Hát az a dolog. Azzal a csajjal.

Anya hangja egyszerre erőtlen és csitító.

Úgy sodorja magával, mint egy csónak a vízfénék szemetét.

Az a dolog pont úgy áll, ahogyan gondolod, hogy áll.

Éles robaj, mint amikor összedől a világ.

A kiskanál beleesik a csuporba, pár centinyi út, furcsán csörömpöl.

A fahéjas csiga kiesik anya kezéből, pár centinyi zuhanás után az asztalon landol, a cukor a tetejéről elterül az asztallapon.

A szék az oldalára borul.

Az ajtó, krómozott semmitmondás, megreccsen.

A telefon üres zúgása elhallatszik a konyháig, a kagyló hideg kattanása, amint anya kezéből a helyére kerül: senki nincs, akinek elmondhatná, hogy összedőlt a világ, anyának nincs.

Emlék.

A szerepe az, hogy begyógyítsa a megsebzett analógiákat, szégyenkezzen a szégyenkezésre képtelenek helyett.

Anya és lánya.

Egyikük sem emlékszik az elkövetkező órák (percek?) történéseire, a levegőben széttöredező, elfúló mondatkezdeményekre.

Kanapé, szőnyeg, lámpa, megint kanapé.

Fotel, telefon, konyhaszék, lámpa, asztal; előszoba, fürdő és a kagyló (anya hányik, én is e sorok írása közben), újra kanapé, fotel.

Rengeteg üldögélés, álldogálás, egymás nyomában járás, érintés.

Anya:

Ne! Engem soha többé! Először azt a csajt, és aztán engem!

Szavak.

A szüleihez vendégségbe jár.

Ül a kanapén, cseresznyét eszik, öntudatlanul köpködi a magokat, ezeket a hiábavalóságra kárhozottat fakezdeményeket, és nem érti önmagát.

Kérdések, szavak, kérdések, válaszok nem, válaszok nem.

Anya:

Miért pont velünk, velem?

Bizonygatások.

A lány:

Nem mi vagyunk Finnországban az egyetlenek. Belőlünk kb. öt százaléknyi van az egész világon, minden társadalomban. A Szovjetunióban is, bár erről persze nem beszélnek.

Mire anya:

Tűnj a fenébe a szovjeteiddel és a százalékaiddal!

Tézis:

Anya:

Nincs többé lányom.

Antitézis:

És akkor nekem nincs anyám, ugye?

Szintézis:

A lépcsőörvény mélysége, amikor az ajtó anya mögött (fegyelmetten) bezáródik, anya zárja be.

Ez lenne az utolsó alkalom?

Nem.

Ebbe nem hajlandó belenyugodni, nem veszítheti el az anyját, még nem. Sohasem.

És az ajtó ki is nyílik, ott áll mögötte. (Olyan vagyok, mint egy kisfiú, megmozdulni sem bírok.)

Anya az ajtónyílásban, ő a lépcsőházban áll. A félig nyitott ajtón keresztül anya egy zacskót nyújt felé, nagyon vigyázva arra, nehogy véletlenül a kezéhez érjen.

Vettem neked pár zoknit és fehérneműt... megtarthatod, ha akarod.

A jól ismert út.

Szalad egyik végétől a másikig, azon az elveszett szerelem metaforáján, a Håmei úton.

A Hakaniemi téren megáll, bemegy egy telefonfülkébe, feltár-csazza saját számát, előző életének számsorát, még abból az időből, amikor ő valakinek a lánya volt, nem százalékarány, a saját múltjából kivághatatlan sziluett.

Anya szól bele, de az ő hangját meghallva, leteszi a kagylót.

– Nem szabad bejönni!

Bohócszemű bezárkózott a fürdőszobába. A küszöb alatt vörös fény világít.

Összevissza járkál a zöld szobában, összevissza, beleköp (vajh, miért?) a kályha hideg hamujába, feltár-csazza előző számát, de csak egy gyenge kattanás a válasz, amikor végre szabad a belépés a fürdőbe.

Bohócszemű papírokat úsztat, keze a fürdőkádban.

Az előhívott negatívok csiptetővel a szárítókötélhez rögzítve lógnak, és a víz alatt, a semmiből, Bohócszemű keze mellett felbukkan egy fenyő, alatta anya alakja, az ő anyjáié, kezében nyársra húzott kolbászdarabok, egy másik nyárs, a végén ő maga egy Bohócszeműtől kölcsönkapott görög tengerészsapkával a fején. A sapka kissé ferdén áll, majdnem a tarkójára tolva. Kövekből épített grill, lemenő nap, kikötő és csónak, rengeteg törékeny, elszáradt nád.

És az ég: alig felhős, V alakban repülő darvak tűnnek fel homályosan.

És ő: meglepett tekintet. Fejsze, fa, a faskamra sarka; nevetésre (kérdésre?) nyíló száj.

És a nyírfa, sziklafal, Lada, a Lada nyitott motorháza, a motorház-tető alatt a fehérfelete képen szürkének látszó piros melegítőnadrág, olajoskanna és egy félig üres sörösdoboz.

És ismét ő: fanyelű kés, kikötő és három, a semmibe bámuló sügér.

És Bohócszemű: horgászbot, a szemüveg csillogása, a partot nyaldosó vízfelület sötétje.

És ismét anya: szendvicsek, kávé, ablak és a jól ismert, távolba néző tekintet, a tóra, a tavon túlra, a nagyvilágba, ahova senkinek nincs bejárása.

VARGA P. ILDIKÓ fordítása

1977, Margitta. Kolozsváron él.

Hetedik nap

Hajnalban szláv kerítések szakítják fel az eget.
Innen nézve a napfelkelte: terror.

Nem akartam, hogy fény derüljön
kiteregetett szennyesemre,
ezért a falusi házunkig zárándokoltam.
Bár tekeredne szárítókötél
az Én Nagy Szégyenem nyakára!

Itt nincsenek történetek,
csak pletykákat műtenek
az öregasszonyok varrógépei.
Éjfélkor járok teregetni,
ruhám megfagynak és összetörnek,
mint a 200 lejes nipppek,
amíg fekete macskám nyalogatja a titkos sebeit.

Hajnalban türelmetlen a tavasz,
szívügyek robbannak fel.
Onnan nézve a napfelkelte: békeháború.

Anyám, teríts már szőnyeget erre a régi
parkettára, nem hallod, úgy ropognak a falécek,
mintha csontokon járkálnék. Hova tűnt
a halál becsülete? Ne dugd homokba a fejed,
mint az a strucc, amelyik most tudja meg,
hogyan az állapota: áldott. Ez a parketta tojáshéj,
óvatos vagyok, korán van még, millió összejt
alussza álmát a fürdőkád langyos vízében.

Gyógyulni jöttem ide. Hallani akarom
vízhányatok durranását, taposóaknak pittyegését
a tucatnyi szőrnyetegem lába alatt.
Nehéz a tudóm, mint két piszkos trabant.
Csak ezek a kurva traktorok ne zúgnának a mezőn.

Ebéd előtt labdarózsákat terelgetek,
hogyan megmutassam, honnan fúj a szél.
Minden gondolatom egy körút,
amit havonta be kell járnom,
hogyan biztonságban érzem magam.

Anyám, bármely nemes ügynek
én legfeljebb a karikatúrája lehetek.
Ne haragudj, evés előtt nem imádkozom,
mert kertünkben a paradicsom úgy néz rám,

mint maga az ördög.
Patikusmérlegen számolom imáim,
mindig éppen annyi szót mondok ki,
amennyit senki nem vesz észre.
Én Nagy Szégyenem, bár fulladnál bele
egy nagy tányér lencselevesbe!

Jaj, néha úgy haragszom másokra,
hogyan szarvaim nőnek. Folyton kérdezzetik:
minek mentél el a városból,
miért hagytad ott a várost,
hogyan élsz a város nélkül,
hogyan él a város nélküled.
Magyarázatokra várnak,
de az Én Nagy Szégyenem nem hagy megszólalni.

Mert Ófelsége nyálkahártya és bármikor
rám parancsol. Vízen, földön, levegőben.
Ófelsége dermedt varangy arany fogsorral.
Ragyogó kegytárgy mocsárban, lápon.
Zsarnok-zsarnok-zsarnok,
addig fogom ezt rá mondani,
amíg egyetlen idétlen hang lesz belőle.
A művészek legyenek bűvészek,
a királyok udvari bolondok.
Fekete macskám a ranglétra alatt osonjon át.

Óh, milyen éber tudok lenni ilyen időben is,
mikor összejtjeim alszanak,
mint a rostok a lekvárban, befőttesüvegben,
pincében, a hideg pincében ábrándjaimmal.
A városban mindenki csak időzítésekről
meg beosztásokról beszél.
Nekem a nyolcadik napom pont olyan,
mint a hetedik.

Naplementekor kamrasötétben kuporgok,
valahonnan nézve a naplemente: nevetséges.

A mai estém amatőr merénylő,
repülőgépen ül, körmét rágja,
el fogja téríteni a holnapot.
A pilóta már rég kiszúrta, talán az utasok is,
nincs pánik, mindenki hátradőlhet,
nem avatkozik bele senki sem
egy másnak a szent, eleve elrendelt dolgába.

**A mai estém amatőr merénylő,
repülőgépen ül, körmét rágja,
el fogja téríteni a holnapot.**

A szampó elrablása

Az ejtőernyős

Apámnak

A fejemet már emelem. Olyan pózban fekszem az ágyban, mint az ejtőernyősök, amikor kiugranak a gépből és zuhannak a föld felé. A két kezemet és a két lábamat szétfeszítem felfelé, nem érnek a matrachoz. A hasamon billegek. Érdekes, hogy most csak egy ponton, a köldököm magasságában érintkezem az ággal.

A nyálam viszont folyamatosan csorog, beteríti a lepedőmet. A fogzás már elindult. Most szerencsém van, mert az ínyem nem fáj, csak minden úszik körülöttem az ezüstösen csillogó, nyúlós nyálkában.

Ahogy ebben a pózban próbálgatom az izmimat, az ízületeimet, nézegetem az ágyam körüli dolgokat. Kilesek a rácson keresztül a szoba többi pontjára. Látom az asztal egy részét.

Asztallap széle-rúd-asztal széle-rúd-asztal sarka.

Rühellem ezt az asztalt, mert ahányszor kitesznek, hogy kicsit kolbászoljak a kék-piros mintás szőnyegen, anyám felvisít, amikor belekapaszkodom a bútor lábába, majd a lapjának a szélébe, és elkezdek felgyenesedni. Nem akarok semmi rosszat, csak fel szeretnék állni, és megnézni, hogy mi a bánatos bús franc van azon a nyomorult asztalon. De amikor a muter torkából előtör a hangorkán, akkor engem a frász tör ki, és ijedten rogyok össze.

Mindegy, most nem fenyeget az a veszély, hogy sikongatni fog, mert az ágyamban vagyok és ejtőernyőzőm. Ahogy így billegek a hasamon, azt érzem, hogy valaki szép lassan alám nyúl és emel. Líftezek felfelé, az ágytakaró mintája, a labdás maci, amit minden alkalommal tüzetesen meg tudok vizsgálni három centiről, most egészen jól kivehető már fél méter magasból. Nem hiszek a szememnek, amikor azt látom, hogy a szeretett macim, amivel minden este elalszom, milyen idéltlenül vigyorog, és mennyire béna a labdája. Ez röhej, ilyen ovális alakú labda nincs is, csak a felnőttek agyában.

A líftezés folytatódik, és nem tudom, hogy hol lesz a végállomás. Most meglátom az ágyam keretét felülről, majd végre rálátok az asztal tetejére. Aztán teljesen elképedek, hogy ezt a ronda vázát és hamutartót, meg ezt a matyómintás terítőt akarom az asztal lábába kapaszkodva mindenáron megnézni, miközben a muter sikoltozik?

Úgy érzem magam, mint egy madár, amely a légörvénnyel egyre feljebb és feljebb vitorlázik a levegőben. Aztán az emelkedés hirtelen megáll, és én ismét felveszem az ejtőernyősök pozícióját. Kezemet és lábamat szétvetem, a fejem fenn van. Baromi jó innen a kilátás. Azt hiszem, hogy a kétméteres apám lehet az, aki a hóna alá csapott, és mint egy játékbabát hurcol körbe-körbe a lakásban 160 centiméter magaságban.

Egyébként tök jó, mert a hurcibálás közben jobban meg tudom szemlélni a tárgyakat. Látom a firenzei fal, avagy szekrény sor sárga szövete, szivacsos ülőpárnáit, ahogyan katonás rendben sorakoznak a bútor kiugró részén. A tervező valószínűleg úgy gondolta, hogy jó ötlet egy szekrényre ültetni a vendégeket.

Nézem a bútoron levő könyveket, a *Jókai Összestől* egészen a világirodalom remekei sorozatig ott sorakoznak egymás mellett. Aztán megakad a szemem a *Káma-Szútrán*. Az meg mi a bánat lehet? A borítóján furcsán tekereg két alak, idéltlen színű ruhában. Vélhetően bájosak akarnak lenni, nekem inkább sutának látszanak. Mindegy, majd ha elérem, leveszem, és megnézem, hogy mi van benne.

– Megyek, és bemérek néhány eltévedt amerikai gépet. Csak nehogy az egyikről mégse szóljak, aztán leszáll, mi meg felszállunk rá – mondja röhögve apám.

Ahogy emelem feljebb a fejemet, most tűnik fel, hogy a szekrény tetején vázák is vannak. Ezek teljesen lenyűgöznek. A vékony, hosszú száruk, amikbe a virágot kell dugni, hatalmas hordóhasban végződnek. A has rejti a virág számára értékes vizet, amit, ha van vágott virág benne, az anyám minden nap kétszer cserél. Néha Kalmopyrint is rak bele, mert azt mondták, hogy attól jobban eláll a növény, hosszabb ideig lesz a szoba dísz.

Egyre feljebb próbálok nézni, és lassan a látómezőmbé kerül az óriási vascsillár stukkója, amikor hallom, hogy valaki gügyög. A gurgulázás irányába nézek, és a francia kontyos anyámon akad meg a szemem. Aztán feltűnik, hogy valamit tart a kezében. Egy fekete dobozt, aminek az elején ezüstkarika van. Anyámból csak a kissé előrehajló teste, a kontya és a fél arca látszik. A feje másik felét elnyelte a fekete doboz, amely mögül ezeket a furcsa hangokat hallatja.

Mindegy, most csak a muter háromnegyede van jelen, az is elég nekem. Biztos azt akarja, hogy belenézek az ezüstösen csillogó karikába. Jó, belenézek. Annyira hülyén gügyög, hogy nemcsak belenézek, de el is röhögöm magam. Erre kattint egyet és visítani kezd a gyönyörűségtől, valami olyasmit mond, hogy ennél jobb kép nem fog rólam készülni kilenc hónaposan.

Apám még mindig a karjában tart. A teste melege fűti az oldalamat. Megnyugtatóan dobog a szíve, egy idő után azt érzem, hogy egy ritmusra jár az enyémmel. Már nem is külön vagyunk, hanem egybeforrunk. Én lettem az ő kicsi énje. Magabiztosnak és erősnek érzem magam, tudom, hogy semmi bántódásom nem eshet, amíg velem van.

Már azon tanakodom, hogy holnap tuti felállok, és megnézem közelebbről is azokat a ronda tárgyakat az asztalon, amikor megszólal a csengő. Biztos, hogy az, mert annak a hangját szeretem.

Azt mondja, hogy brrrrrrrrrr...

Ilyenkor mindig történik valami. Most is. Mozgolódás támad, apám pedig elindul az ágyam felé.

Már tudom, hogy letesz, mert dolga van. Vannak ugyanis olyan esték, amikor csöngetnek, és apám felöltözik, majd elmegy azokkal, akik megnyomták a csengő gombját.

Aztán másnap hazajön, és megint eltelik fél év, mire behívják tartalékosnak a katonasághoz 24 órára. Anyám kicsit szomorú, amikor apám készülődik, de azért a szája szegletében bujkáló kaján vigyorral megkérdezi:

– Most akkor mész megvédeni a hazát, hogy az imperialisták keze nehogy betegye a lábát?

– Megyek, és bemérek néhány eltévedt amerikai gépet. Csak nehogy az egyikről mégse szóljak, aztán leszáll, mi meg felszállunk rá – mondja röhögve apám.

Még mindig mosolyog, ahogy visz az ágyam felé. Azt látom, hogy a macik megint egyre közelebb kerülnek, és a labdáik ugyanolyan idéltlenül eltorzultak, mint tíz perccel ezelőtt. Apám azonban nem a hasamra, hanem a hátamra tesz le. Miközben óvatosan lerak, látom, hogy mozog a szája, de nem értem, hogy mit mond.

A mondatait csak évekkel később fogom fel, amikor már ezredszerre pörgetem vissza ezt a jelenetet az agyamban.

Ennél több kell

Felébredek, de úgy döntök, hogy még maradok egy kicsit a meleg ágytakarón. Nyújtózkodok egy nagyot. Rajtam kívül senki sincs még itt-hon. Azon gondolkodom, hogy kislisszolok a macskaajtón, és megpróbálok a dühös vörös előtt leérni az udvarra. Utálom a konfliktust.

Lassan megint kinyújtóztatom mind a négy lábamat. Manikűrözni kellene már, de ha az alutasakos kaját adó nő, akivel együtt lakom, levágja a karmaimat, akkor nem tudok fára mászni és dögönyözni a bútorok oldalát.

Menni kellene. Itt az idő, jöhet a vörös.

A hős halála

Ahogy kiérek az udvarra, hallom, hogy a szomszéd dörmög az orra alatt.

– Már megint itt van ez a bűdös, fekete dög. A kertet mindig összeszarja, és aztán nekem kell ezt is összeszednem. Csinálhatnának már belőle is otthoni macskát vagy szőrmekucsmát – és ezen az utolsó mondatrészen nagyot röhög.

Leszarom. Azt mond, amit akar, úgyis mindjárt csak a kondenzcsíkot látja majd utánam. Hallom, hogy valami surrog a hátam mögött, érzem, hogy a levegő felkavarodik a farkam végénél. Oldalra szökkenek, mint egy akrobata, éppen csak, de elkerülöm a felém hajított seprűt.

Amikor kölyök voltam, nem mindig sikerült ez a mutatvány, sokszor telibe talált a lapát és a partvis. Ilyenkor mély fájdalom járta át a csípőmet, azt gondoltam, ha így folytatom, háromlábúként fogom leélni az életemet. Azt mondják, hogy a három láb nem is rossz. Ez a székek-nél is stabil. A három egyébként is a szerencseszámom. Harmadiknak születtem, harmadiknak adtak örökbe, a harmadik emeleten lakom az alutasakoséknál.

Ma harmadika van, és sikerült a seprű elől is elugranom.

A felhőpamacskok lógatják a nem létező lábukat az ég szélén, a nap fénye pedig átsüt az ágak között. Ettől olyan lesz az aszfalt, mint a zongora klaviatúrája. Fehér-fekete-fekete-fehér-fekete. Azzal szórakozom, hogy csak minden második sötét foltra próbálok rálépni. Nem mindig megy, és ettől úgy nézek ki, mintha berúgva próbálnék egyensúlyozni a járdán.

A piálás egyébként is szokványos a környékünkön. Van egy nő, mindig ott áll a sarkon a délutáni sétám időpontjában. Ekkorra már teljesen másként látja a világot, felhőtlenül boldogra issza magát. A vodka nélkül neki a kétlábúak univerzuma túl zajos és bonyolult.

A múltkor még nem itta meg a boldogító adagját, és egy háborúról magyarázott feldúltan a szomszédjának, amit egy furcsa ellenséggel kellett megvívnia az emberiségnek. Olyan valamivel, ami nem látható és megbetegít. Lebeg a levegőben és konokul keresi a gazdatestet, hogy megfertőzze és szétszedje szinte minden szervét. Nem érdekli, ha beledöglük ő is, élni akar a *corpus* birtokosának utolsó leheletéig.

A piás nő szerint egy lombikban kotyvasztották ki a lüktető életet hosszú állóháborúvá merevítő és az emberek millióit halomra gyilkoló mikroszkopikus lényt. Szerinte ez a tömeges népirtás csakis határozott céllal történhetett, de soha senki nem fogja látni a *big picture*-t, csak találgatni lehet az igazságot, valójában mit akartak ezzel a rohadt vírussal.

Elgondolkodtam a láthatatlan, szálló lényen. Ez a vírus olyan lehet, mint a cseresznyefa virágszirma. A tavaszi szélben a szirmok szállnak, keringenek. Elhagyják a pártát, és langyos fuvalatokon megülve, minicsészaljakként úsznak keresztül a világon, szállnak le mindenhova.

De az is lehet, hogy a megbetegítő, láthatatlan valami nem is maga a szirm. A kicsi, emberemésztő szörnyecske a könnyű virágdarabon utazik, és amikor meglátja a megfelelő gazdatestet, egy óvatlan pillanatban elhagyja a szirmhajóját. Levitorlázik a kiszemelt áldozat valamelyik testnyílásához, ott befurakszik, és elkezd az ördögi tervét megvalósítani. Belép a véráramba, és eljut mindenhová, ahová csak akar. Kiválasztja a megfelelő szervet és rátelepszik, majd kiszívják az életet a szövetek rostjai közül. Járja a furcsa haláltáncát a maga választotta emberbörtönében.

Nem fél semmitől.

► 16.

Elgondolkodtam a láthatatlan, szálló lényen. Ez a vírus olyan lehet, mint a cseresznyefa virágszirma.

Vízanya

► 15. Miközben ezen gondolkodom, már el is értem a kedvenc napozóhelyemet, az elhagyott kerttet. De valami nem stimmel, motorzúgást hallok a fák közül. Elrejtőzöm az egyik bokorban, és összehúszom a testem, hogy minél láthatatlanabb legyek. A zaj forrása egyszer csak előbukkan a fák alól. Egy zöld, morgó szörny, amely fűcsomókat hagy maga után abban a sávban, amiben tolja a kétlábú gazdája. Eddig ezt a szokásos portyám időpontjában még nem láttam.

Most hirtelen megáll a fűnyíró, és a gazda beszélgetni kezd valakivel. Nem látom, hogy ki az, mert a bokrok eltakarják.

– Hallotta, mi történt? – kérdezi a láthatatlan hang.

– Nem, asszonyom, mi? – válaszolja a zöld szörny gazdája.

– Elkezdődött. Amit az orosz megígért, azt megcsinálja – hangzik a válasz. – És be is fogja fejezni. Rengeteg vér fog tapadni a kezéhez, de el fogja érni, amit akar.

– Lehetett rá számítani, hogy magának akarja a területet. Nem is csodálkozom rajta. Ez már rövid időn belül a második nagyobb háború a világon. Nem gondoltam volna, hogy eddig jutunk – vélekedik a gazda.

– Senki sem gondolta, hogy alig lábalunk ki a vírussal vívott csatából, jön a másik. Arat a halál...

Elgondolkodom, hogyan tud aratni a halál. A múltkor láttam egy képet, azon egy fekete csuklyás, csontkezű és -lábú, emberformájú alak volt, az egyik kezében egy hosszú, felül görbe botot tartott. Arra mondta otthon a kaját adó nő lakótársa, a férfi, hogy ez a halál. Lehet, hogy a bottal arat?

A halál nem arat, se bottal, se bot nélkül, ez baromság. Egyszerűen, sunyi módon csak kivár. Megvárja, hogy valaki elvégezze a piszkos munkát. A zöld szörny, na az arat. Levágja a fűvet, majd kiköpi.

A halál szimplán megvárja, amíg a láthatatlan vírus felemészti az embert. Vagy hogy a háborúban a katonák egymást öljék. A halálnak tiszta marad a csontkeze, nincs más dolga, mint begyűjteni a dicsőséget.

Halálosan unom magam, inkább hazamegyek. Nem tudok itt napozni, mert még mindig tologatja azt a zöld szörnyet a gazda. Egyébként is éhes vagyok.

Nagy a forgalom az úton, vigyáznom kell, nehogy úgy járjak, mint a fehér macska. Őt nem olyan rég elütötte egy autó, elvitte a halál. Nála a csontkezű egy autóval végeztette el a piszkos munkát.

Én nem akarok így járni. Pontosan tudom, hogy nincs hét életem, csak ez az egy. Mire a harmadik autó is elhalad, lesz annyi időm, hogy átslisszoljak az úton.

Mielőtt bebújok a kapu alatti nyíláson, látom, hogy szirénázva jön egy mentő. Megáll a házam előtt, és a mentős kiugrik az autóból, majd vadul nyomja a kapucsengőt. Berreg a zár, bejön.

Én addigra már a lépcsőház nyitva hagyott ajtaján kocogok befelé. Felmegyek a félemeletre, és látom, hogy nincs becsukva a lakás ajtaja. Rendes a nő, nyitva hagyta az ajtót, remélem, hogy az alutasakos kaját is kikészítette. Bent azonban nem találok semmit, üres a tányér. Hallom, hogy zokog valaki a szobában. Azt súgják az ösztöneim, valami nem stimmel.

Felér a narancssárga ruhás mentős és kérdezi a nőtől:

– Mikor esett össze a férje?

– Nem tudom, arra jöttem haza, hogy itt fekszik – válaszolja zokogva. – Azt hiszem, hogy van még pulzusa.

Elkezdik az újraélesztést, ütemesen nyomják a férfi mellkasát, próbálnak levegőt pumpálni a tüdejébe a száján keresztül. Egy darabig nézem őket, majd kimegyek és iszom egy kis vizet. Éhes vagyok, igazán kirakhatta volna a kajámat, mielőtt telefonál a mentőknek.

Érzem a zsigereimben, hogy a férfit is elviszi a csontkezű, én maradok majd a nőnek. Vele jó lesz együtt élni, ő szeret. Simogat, etet, és azt csinálja, amit elvárok tőle. A férfi mindig csak baszogatótt, hogy hullik a szőröm, sokat eszem és összegyűröm az ágytakarót. Azt is mondta, hogy uralkodom rajtuk. Már biztosan tudom, mostantól a kettes lesz a szerencseszámom.

Egy darabig nézem őket, majd kimegyek és iszom egy kis vizet. Éhes vagyok, igazán kirakhatta volna a kajámat, mielőtt telefonál a mentőknek.

Statiszta

Szélvédett pillanat,
repedt cserepek alulnézetből.
Amikor a nyitva hagyott kapun
beoson egy kóbor macska,
nem adunk nevet neki,
de etetjük.
Csoszogás a műhelyig,
átaludt délután, darabos kézírás.
Két REM szakasz csatája,
csak én veszíthetek,
minden szereplő én vagyok.
Ott ülök, néma statiszta
a levált szélú asztalnál,
felmegy a függöny, halványzöld
vályogfalak, lámpaláz, esti mese.

Fel se néz

A falnak tolt asztalok a régiek,
görbe homály boltívek alatt,
horpadt hangfalon sörösdoboz.
Mackónadrágban zongorázik,
a mosdónál sorakozóktól
kérdézi, fel se néz,
nem ismerik a következőt.
Egy asztalnak dőlve hallgatom,
napfényben látom a helyet,
fizetsz, sétálnál még,
a kabátomért nyúlsz.
A végét sután zárja,
senkinek nem tűnik fel,
gyenge fények ismétlődnek
feltartott telefonokban.
Ezt már játszotta,
a karlejtések ismerősek.
A lábam keresztben,
a felvett testtartást a kezekre
könnyebb kiterjeszteni.

**Eltűnnek a kutyasétáltatók, kiülök a parkba,
a férfi a tolószékben egy ideje engem néz.**

Nagy Zalán 2003-ban született Marosvásárhelyen. Jelenleg Kolozsváron él, a BBTE hallgatója. Versekét ír, 2021-ben Látó-nívódíjjal, 2022-ben Communitas Alkotói Ösztöndíjjal jutalmazták.

Metz Edina Budapesten született 1968-ban, huszonnégy éve dolgozik újságíróként, és valamivel több mint egy éve kezdett el novellákat írni. A Szótkérek.hu magazin alapító főszerkesztője.

Bíró Erika 1987-ben született Békéscsabán. Jelenleg Budapesten él, angoltanárként dolgozik, szabad idejében fotózik, fest. 2018 óta publikál folyóiratokban.

Takarásban

Vizes asztalok,
ládás citromfű mögül
elmosódó hegyek.
Látómezőben ismerős
sémával a felismerésig.
Az arc önkéntelen rándulása,
lélegzet keretek között
tanult izommunkával.
Ernyők alatt háttal, szárazon,
asztalok fölött,
takarásban marad
egy végtelenre merőleges,
akaratlan tükrözés.
A lábakra senki sem figyel.
Tekintetek egy nevetés alatt.

Bodzaszag

Újra otthagynom a kakaóillatú várost,
a visszaesés gondolatával játszom,
felszállás közben szétbontom, összerakom.
Ekcémás vagyok,
pókká válsz, nem tudom,
hogyan rád tapostam, vagy elmenekültél.
A garzon összenyom,
elvakarom a lyukat az oldalamon,
az újraépített legóvár is egyre jobb lett.
Ária versenyez felvételtől
a tömb falán túl a szélviharral,
az ég szürkébb, mint a plázák hátsó fala.
Eltűnnek a kutyasétáltatók, kiülök a parkba,
a férfi a tolószékben egy ideje engem néz.
Egy kutya lábnyoma az aszfaltban,
itt vártam rád a bodzaszagban.
Visszanézek a padra. Semmi jele,
hogyan az előbb ott ültem.

SZERZŐINK
FIGYELMÉBE:

A káprázat csapdája

Az újságírói háttérrel rendelkező Piia Leino regénye ránézésre vonzó lehet a szélesebb közönség számára: a legégetőbb globális problémákat tematizálja olvasmányos nyelven, egyre népszerűbb műfajban, ráadásul 2019-ben elnyerte az Európai Unió Irodalmi Díját. Nem érdektelen, egyes aspektusában elegánsan összerakott, mégis közepeszerű mű; bekapcsolódik azon alkotások sorába, amelyek megközelíthetővé tesznek – a műfajból is adódó tendenciózussággal – könnyen elvontnak tűnő jelenségeket. Imaginatív ötletei provokálni igyekeznek több-kevesebb sikerrel ön- és létértelmezésünket, miközben konkrét következményeit is vizionálja azoknak az ökológiai-szociális-politikai-gazdasági folyamatoknak, amelyekben benne vagyunk.

Közhely, hogy az új technológiák magukkal vonják a filozófiai kérdéseinkre adott válaszok újragondolását. Az *Égben* szereplő virtuális világ körüli történetek olyasmint járnak körül, hogy mi az emberi lét célja, hogyan lehet szabad és felelős életet élni, élhető-e a közös világ – e felvetések kiélézésére nagyon alkalmasak a disztópia műfaji sajátosságai. Leino regényének ritka angolul elérhető recepciójában felbukkan a spekulatív fikció egy sajátos tematikai változata, a *climate fiction*. A fogalom olyan alkotást jelöl, amely reflektál valamilyen módon az éghajlatváltozásra, az embernek az ökológiai rendszerre kifejtett hatására. Az északi irodalomban a szintén finn Emmi Itaranta *Teemestarin kirja* (*Memory of Water*) c. 2012-es regényéhez kötik a műfaj berobbanását a mainstreambe. Leino műve tehát egy általánosabb törekvés része, s abban jó, hogy bár a visszafordíthatatlanul megváltozott éghajlat világát alkotja meg, mégsem egy elszigetelt folyamatként kezeli azt, hanem mint ami komplex problémaegyüttes részeként határozza meg a szereplők mindennapjait. Egyfajta alkalmazott irodalom, képzeletbeli felkészülés a jövőbeni társadalmi-materiális körülményekre. Mennyire tud azonban kizökkenteni a meglévő perspektívákból? Ha a disztópia nagyjainak (Orwell, Huxley, újabban Atwood stb.) műveivel vetjük össze, a 2010-es évek végi (a regény eredeti megjelenésének idejében) jelenünk jellemzése a főhős által, a 2058-ban Helsinkiben végzett kutatások során, nem tud attól eltérő rálátást teremteni, mint ahogyan mi vélekedünk társadalmunkról: „A múltbéli emberekben a legszembeötlőbb a mániás lelkesedés, amivel birtokolni, pusztítani akarnak, elhasználni egymást és a világot.” A kiváló disztópiák árnyékában nem túl alaposan kidolgozott és emlékeztető az *Ég*, de képes kiaknázni azt a naivitást, amellyel két főszereplője, Iina és Akseli

a tompultságból felébredve a környezetét értelmezi, meggyőzően érzékeltetve azt az önmagába zárultságot, amelyben a cselekmény helyszínéül szolgáló, időben és térben elszigetelt városállam létezik.

Az E/3-as elbeszélés könnyen követhető, felváltva koncentrál Akselire és Iinára, egyszerű nyelvét néhol jóleső költőibb mondat rázza fel. Néhányszor logikailag furcsa mondatok szerepelnek, de nem tudok rájönni, hogy fordításbeli, szerkesztésbeli vagy eredeti stiláris nehézkesség-e az oka. Lépésről lépésre mégis összeáll, milyen társadalomba csöppentünk: egy finn polgárháború és klímakatasztrófák (víz alá merült metropoliszok, pusztító cunamik, elsvátagosodott régiók) sorozata utáni világba, a „Tiszta Finnország” eszméjét éltető Hazafias Együttműködési Front kormányozta Helsinkibe 2058-ban, ahol az idegenyűllet felkeltése-fenntartása összekapcsolódik az állam tulajdonában lévő Fény által létrehozott, egyetlen engedélyezett virtuális világ működtetésével. Általános apátia alakult ki, nem születnek gyerekek, csótányporokat és sirályokat, legfennebb nyúlragut esznek, a világháló rég összeomlott. A főszereplők szűk perspektíváján keresztül értesülünk arról, ami történik, a korlátozott tudás fenntartja a sejtelmességet, ami néhol jó, máskor önkényes, például Akseli és Iina sorsdöntő első találkozásakor az *Égben*. Akseli csak azért dolgozik, hogy az egyetem fizesse az *Ég*-utazását, de az apátia okát és az előző néhány évtized eseményeit kutatva egyre több felkavaró információval és érzéssel kell szembenéznie. Iina egy Jalo nevű *Ég*-tervező elstartottja, aki az Akselitől kapott kísérleti gyógyszer hatására szintén „megelevenedik”, és az egyéni és kollektív szabadság legfőbb sürgetőjévé válik.

Ugyanis rájön, hogy az *Ég* nevű virtuális világ a hatalom számára a kontroll eszköze: függőségben és tompultságban tartja a külvilág elől menedéket kereső felhasználóit, elszigeteli őket egymástól az önelégülés élet ígéretével; valamint a társadalmi egyenlőtlenség fenntartásáé, mivel a hozzáférést egyre inkább csak a jómódúak engedhetik meg maguknak, a szegényebbek a túlélés monotóniájában léteznek. A valódi világ erőforrásai közben egyre szűkösebbek, így a hús/anyag – lélek/tudat/szellem mesterséges szembeállítását a célt is szolgálja, hogy utóbbi igényeinek illuzórikus kielégítése elfedje az előbbi égető fiziológiai szükségleteit. A regény egyéb oppozíciókat is ütköztet: a tökéletes virtuális terek – a valós Helsinkinek romjai; a valóság – a valóság képe; a közös valóság – a személyre szabott virtualitás: „A gép egyéni paradicsomot kínál

STELLÁRIUM

nekik, pedig az igazi paradicsomok mindig közősek, együtt építik őket.”

A bibliai momentumok kifordítása s így a történelmen kívülre került Helsinkinek a nagy narratívákba való bekapcsolása egyebütt is tetten érhető, akár közvetlen narrátori kijelentésekben („Az *Ég* valóságából hiányzik a történelem terhe, nem az *Ég* világa teremtette az embert, hogy hideg kérgét kárpigálva tartsa el magát, hanem az ember hozta létre e világot a saját örömeire.”), akár egy-egy apró jelzésben (l. az „Ádám választása” nevű vegyesboltot), akár abban, ahogy Iina – az anyaságot, az új élet lehetőségét, a felkavaró reményt jelképezve – az *Ég* alkotta „paradicsomból” megszökik, miután a rejtélyes felfrissítő gyógyszert (vö. a tiltott alma) szétosztogatja a koldusok közt. A szer Akseli számára is a nyugtalanító tudást teszi hozzáférhetővé, a férfi viszont sokkal több dilemmát él át, önzősége, tanácstalansága, az *Ég* nyugalmitól való függősége nem teszi egyértelművé számára a kilépés és a lázadás szükségességét.

A regény rákérdez az (élet)vágy mibenléterére az *Ég*-beli és valóságbeli élmények ellenpontozásával, azt sugallva, hogy az nem a célulvél és a haszonnal függ elsősorban össze, hanem azzal, ami nem csupán csak egyszerű, nem csak a szükségéből származik. Olyasvalami, ami az öröm kedvéért (is) van – és amikor az egyének ezt felismerik, lehetővé válik az álmódás és a szeretet megélése. (Azt sem leplezi a mű, ahogyan mindez nem kockázatmentes, hisz a vágyat például a konzumerizmus logikája könnyen kisajátítja: a szellemi-lelki benuhátságokból való fölébredést követő egyik első lépés egy feltűnő ruhadarab megvásárlása.)

„A szeretet hús volt, remény, és egész mulandóságának mélyesége tudata” – ébred rá Akseli a regény vége felé, s nem egészen meggyőző az, ahogyan ő eljut ehhez a felismeréshez, ahogyan az *Ég* sem egy eléggé feszes szöveg ahhoz, hogy valamilyen gondolati rendszerként érvényesülhessen. Némileg hatásos színrevitele annak, hogy vajon meddig kielégítő a végtelenségig optimalizálható illúzió.

— Piia Leino: *Ég*. Fordította Patat Bence, Scolar Kiadó, Budapest, 2021.

A bibliai momentumok kifordítása s így a történelmen kívülre került Helsinkinek a nagy narratívákba való bekapcsolása egyebütt is tetten érhető.

Finn költő és prózaíró, 1975-ben született Helsinkiben. Szülővárosa regényeinek kitüntetett helyszínéül szolgál. Munkásságát versekkel kezdte, majd sajátos hangú, a nyelvi humort és invenciót a végtelenségig pörgető regényekkel jelentkezett: *Pussikaljaromaani* (*Zacs-kóssör-regény*, 2004), *Pölkky* (*Tönk*, 2007), *Nenäpäivä* (*Bolondóra*, 2010), *Hippa* (*Fogócska*, 2013), *Maailman luonnollisin asia* (*A világ legtermészetesebb dolga*, 2017) és *Jos se näyttää siltä* (*Ha úgy néz ki*, 2019). Regényeit több mint tíz nyelvre fordították le. 2010-ben *Nenäpäivä* című kötetéért megkapta a legrangosabb finn irodalmi elismerést, az év legjobb regényének járó Finlandia-díjat. Magyarul eddig mindössze néhány részlettel találkozhatott az olvasó a *Zacs-kóssör-regény*ből Bába Laura fordításában, az első teljes regénymagyarítás, a *Bolondóra* hamarosan a Polar Könyvek Kiadó gondozásában lát napvilágot.

– etűdök bohócra –

I. Legelőször félrehallottam, és egy pillanatra már azt hittem, hogy az ő neve szintén Irma, mire fel is kaccantottam magamban, hogy mennyi kavardás lesz még ebből a druzsaságból, de amikor aztán több is lett a soknál az előre megjósolt kavardásból, nyilvánvalóan jobb volt így, hogy én vagyok az egyedüli Irma ebben a történetben, őt Irjának hívják, Arjáról pedig akkor még szó sem volt.

Ott ült velem szemben. A szája körül nevetőránccok, a feje körül faragott kis faliórák és körülöttünk a konyha. Ha engem kérdeznek, takaros kis létforma ez egy ember számára. Az asztalon kávé meg fonott kalács, olyan jó bolti, örökszotyos, hogy az ember önkéntelenül is belegondol, miféle méreg tartja ilyen frissen. A juharfa csomójából faragott, amőba alakú faórácskák Irja feje mögött ketegtek a magukét összevissza. Volt belőlük egy pár, tiz-húsz is, én pedig csak hallgattam a keteyerészsüket, néztem az őszi díszben vörös-lő juharfát az udvaron, és egy pillanatra elmorfondóztam azon, mennyi gonddal járhat ekkora óramennyiséggel egy fedél alatt élni; hogy vajon örökké állítgatni kell-e őket, összehangolni a sok tiktakolást, és hogy felmondják-e olykor az ember idegei a szolgálatot, meg aztán mikor jut el arra a pontra, amikor azt mondja, mindegy, feladom, járjanak tőlem, ahogy a kedvük tartja.

Tulajdonképpen egész kellemes kis felszűk volt itt Keravában ezeknek a Jokipaltióéknak. Jöcskán benne jártunk a délelőttben, amolyan szürkében és kissé talán szomorúságban, legalábbis egy olyan otthon ülő családanya szemszögéből, amilyen Irja volt a szávaiból és más jelekből ítélve: a férje munkában, pár kilométerre, Korsóban, a Jormakka autójavítóban, a lánya felsős az általánosban, a fia az utolsó évét tapossa a gimnáziumban, mint hazafele menet feljegyeztem emlékezetből.

Azért kedves kis lakás volt. Azok a natúrfa amőbaórák, meg az a sok-sok apró díszműtű: fatulipán, üvegelefánt, Eiffel-torony formájú konyakosüveg, tengeri kagylók és tükörsimára csiszolódott folyami kavicsok, no meg az a szobanövény-tenyészet, az igen, látszott, mennyi gonddal ápolják őket, sőt, jó eséllyel még beszélnek is hozzájuk; szóval semmi hivalkodás, hanem inkább olyan az egész, mintha azt hirdetné: nem dúskálunk mi a pénzben, de engedtesék meg a hétköznapi embernek is, hogy jól érezze magát a saját otthonában. Minden rendes volt, jó illatú, simán csak tisztaságszagú, nem szúrta az ember orrát az átható mosószerbűz, mint egyes lakásokban, ami egyébként mindig gyanús. A hely pedig épp elég tágasnak tűnt egy ekkora család számára.

Kedves volt ő is, Irja. Rögtön úgy összehangolódtunk, hogy tudtunk csendben is üldögeálni, nem kellett folyton jártatni a szánkat, néztük az udvart, a tarkabarkálló fák alatt csúszkáltak-mászkáltak a gyerekek a mindenféle színű kezelábasaikkban, mint valami tengeri kígyók egy természetfilmben, aztán pedig a lehető legtermészetesebben csusszantunk vissza a beszélgetésbe: Micsoda pofák; Emlékszel még?; Hogyne emlékeznék; Azok voltak csak a szép idők; Azok bizony; Bár vissza se szeretné forgatni az ember az idő kerekét; Isten ments!; Azok a nejlonnadrágok, hogy állják a sarat; Most mondd meg; Meg; Micsoda?; Vicceltem; Áh!; Kicsit béna vicc volt; Dehogy, csak én nem értettem.

– Először halálra aggódsz magad, hogy beverik a fejüket a szekrényajtóba, aztán meg azért izgulhatsz, hogy valaki más veri be a fejüket – mondta Irja. – Sosincs vége az aggódásnak.

– Nincs – tódítottam, bár bizonyára egy erőteljes bólintás is megtette volna.

A legfontosabb mégiscsak az volt, hogy akkor kérdeztünk, akkor válaszoltunk, amikor jólesett, különben pedig üldögeeltünk, és szűrcsöltük a kávékat. Amúgy véletlen volt az egész, eredetileg egy könnyezőpálmaért indultam Keravába, valaki épp költözködött, és osztogatta elfele a szobanövényeit, a hakaniami vásárcsarnok falán láttam meg a hirdetést, azt sem tudom, mért épp ott, olyan messze rakták ki, azt pedig végképp nem, hogy nekem minek kellett

Keraváig cancukáznom egy ilyen cserepes zöldségért, de amikor ingyen van valami, nem ijedsz meg egy kis kirándulástól. A vége mindenestre az lett, hogy rossz lépcsőházba, ha nem egyenesen rossz házba mentem be, és a gondolataimba merültem még valami ajtó-csengőt is meg találtam nyomni. Jokipaltio, valahogy ez a név tűnt az igazinak, és még akkor is annak éreztem, ott, az asztalnál ülve, bár már az első csésze kávénál kiderült, hogy nem vár itt rám könyvezzve semmiféle páma.

És nem tudnám hirtelen megmondani, mi volt benne egyszerűben olyan jó, de jó volt nagyon ott üldögeálni Irjával, diskurálni, fecsegni, bármicsinálni. A falra placcsantott órák is egész másképp ketegtek most, hogy volt kivel traccspartizni, és ha már volt kivel, engem se kellett biztatni, be nem állt a szám, végül még pár kérdést is bedobtam. Tudok én, ha kell. A fiamtól is ezt hallom örökké, hogy beszélni, azt aztán tudok. Ezt szokta mondani egy perccel azelőtt, hogy kihúzza a lábát az ajtón.

Muszáj ilyenkor valami ürügyet kitalálni, ha így rátör az ember valakire, olyan nehéz beismerni, hogy hibáztunk. Így aztán hirtelen azon kaptam magam, hogy szorgosan jegyzetelek valamit a zsebnaptáram üres, hátsó lapjaira, közben pedig valami közvélemény-kutatásról motyogok, felmérésről, piacról, tudományos kutatásról meg más ilyenekről. És amikor végül azon vettem észre magam, hogy Irja, aki épp kávéval töltött a kiürült csészembe, megállt mögöttem hirtelen, és rám nézett kicsit rézsút, kíváncsian, de azért baráti és nyájaspozsgásan, éreztem, hogy önti el a vörösség az arcomat, fel egészen a homlokomig. És mivel semmi jobb mentő ötletem nem támadt, megpróbáltam minden erőmmel a páraelszívó fölé lógó dísztányérra koncentrálni, amiről nemigen lehetett mást gondolni, mint hogy kimondottan azért akasztották arra a stratégiai zsírgyűjtő pontra, hogy naponta kétszer biztosan le kelljen tisztogatni. Amikor aztán nyilvánvalóvá vált, hogy ez az elterelő hadművelet sem nyihit semmit a pirulásomon, akkor visítva az ablakra mutattam hirtelen:

– Úristen, az a gyerek homokot eszik!

És hamarosan már az ajtónál szedelőzködtem, sűrűn kérve a bocsánatokat, mondván, ez az első munkanapom, és hogy a szükséges papírokat otthon felejtettem, vagy az irodában, vagy tudom is én, hol.

A becsukódó ajtó is valahogy olyan kiegyensúlyozottan kattant mögöttem. A túldoldalán Irja tovább iszogatta a lefőzött feketét, amittől énram rendesen rám jött a reszketés az előbb, mégsem bírtuk otthagyni, sem én, sem ő. Különös, büntudatos örömfelhőben lebegtem lefelé a lépcsőn, mint valami eltévedt operaházi fantom. Az első emeleti lépcsőfordulónál mertem csak megállni egy pillanatra, homlokomat az őszhűvös ablaküvegnek támasztva. Kint tarka levelek pacsmagolták a parkoló betonját.

– Minden rendben, tessék mondani? – szólalt meg egy hang hirtelen valahonnan a hátam mögül.

– Persze, hogy igen – vágtam rá, még mielőtt a beszélő felé fordulhattam volna. Úgy akartam ezt mondani, hogy napsugaras derű csillanjon elő a szavaim közül, de rá kellett jönnöm, hogy a csengésük alapján inkább mogorva boszorkának tűntem. Amikor aztán, bizonyára kissé riadt tekintettel, odafordítottam a fejem, először nem láttam senkit és semmit, egészen addig, ameddig lejjebb nem pillantottam. Egy tizenhárom éves forma fiú állt előttem, pattanásos és enyhén narancssárga ábrázata a szegfűszeggel tűzdelt karácsonyi narancsot juttatta eszembe. Mindent összevéve a kis emberpalánta arca és az azon ülő tekintet arról árulkodott, hogy bizonyára túl sok sárgarépat etetnek vele, illetve talán a kelletnél jobban a fejébe verték, hogy az idősebbekkel udvariasan kell viselkedni.

– Ööö... jóakorbocsánat – kukorintotta el magát, és fűrgén felszaladt a lépcsőn.

– Szép dolog, hogy a fiatalág még tudja, mi az udvariasság! – rikoltottam a fiú után feleslegesen harsányan és újra teljesen hangnemet tévesztve, majd megszeppentem a saját hangoskodásomtól. Az utolsó métereket az udvarig olyan sebesen vágtatva tettem meg, amennyire csak tőlem telt, és közben végig ott ▶ 20.

► 19. bizsergett a kezemben, lábamban, még a fogaim között is a gyerekkori csinytevések ismerős, ujjongással és fejvesztett félelemmel vegyes pezsgése.

Az udvaron a nap alacsonyan tűzött a szemembe, és egy pillanatra teljesen elvakított. A buszmegálló felé menet kétszer kívántam jó napot, először egy fenyőfának, aztán egy emberből való ismeretlennek. Beáramlott a tudómba az ősz, valahogy olyan kékesen, bugyborékolva.

[...]

A piactéren folyt a kimért adok-veszek meg a gyámoltalan ácsorgás, illatozott a helyi érdekű édenkertként üzemelő virágos bódé, csörgölődtek a rénszarvasagancs-szuvenírek és szélcsengők, rikoltoztak a sirályok. A halkereskedő sátrából orrfacsaró bűz szálldogált, sehol egy vevő közel s távol, az árus maga pedig komor, gondterhelt ábrázattal bámult egy óriás füstölt lazacot, és vakargatta a tereblyes hasát. Elhaladtomban még az is megjárta az eszemet, hogy a pasas vajon csak a nagyobb hitelesség kedvéért kente-e be vérrel a kötényt a pocakján.

Leültem egy kávéra, megittam, néztem a mellettem tovapasszírozódó embermasszát. Hirtelen megint rám tört valami lázas nyugtalanság, valahol a koponyám bal oldalán egy izzó vörös pont lüktetett: Kerava! Kis hazánk összes városa, sőt a földkerekség minden hívogató zuga közül pont ez: Kerava. Egyre csak ott keringtek a gondolataim Jokipaltiók és jóra való szomszédai ellentétes tüköréletei körül; a más-más világból való ketyegők és csészek-csuprok jártak az eszemben, meg a lakásaikat elválasztó fal, és az, hogy ugyan mi lehet most velük. Aztán egyszerűen úgy éreztem, képtelen vagyok tovább kordában tartani a gondolataimat. Muszáj volt felállnom. Felállnom és indulnom.

Felállni és elindulni, ezt kellett, nem felindulni, és a felállás meg is volt, meg az elindulás is, csak épp azt nem tudtam, hogy merre tartok most, aztán az irány magától alakult úgy valamiért, hogy otthonról el. Keresztülvágtam a téren, szedtem a lábam, fűgén kerülgetve a metróállomás irányába csörtető aktatászkások és nejlonzacskók tömegét, majd egy magányos kobold- vagy inkább manókinézetű, nagyjából kukaméretű csövest, aki egy bezárt virslibódé sarkánál hadonászott egy göcsörtös bottal. Utána pedig újra a zebrán találtam magam, ahogy a fehér billentyűin szökdécsenek Merihaka háztömbjei felé.

A térrel szomszédos fasor, a Viherniemenkatu felé vettem az irányt, át is vágtam rajta gyorsan, magam mögött hagytam a lár-mássárga sarki ábécét, és baktattam tovább. Nem sok látnivaló akadt az utcának azon a részén: pár parkoló autó és lépcsőháztető, antikvárium, majd valami bizonytalan identitású, egy üzlethe-lyiségbe zsúfolt vállalkozás-csokorék a szolgáltatások hihetetlenül széles kínálatával, ruhatisztítástól a vízumügyintézésen át a masz-százsig; de az utca vége vésszen közeledett, úgyhogy fogtam magam, és lehorgonyoztam valahol a közepe táján, talán pont a nagy pepszikolareklám alatt. Egy kapualj tátongott előttem, a lépcsőház beugrójában, a kaputelefon tábláskáján egy halom név zsúfolgott kopott, fekete bakelitgombok társaságában, én pedig álltam és bámultam őket, mégpedig nem a neveket, hanem valamiért azokat a gombokat. Nehéz lett volna bármilyen észszerű indokot találni a továbbmenetelre, akárcsak a továbbácsorgásra, így aztán csak állingáltam ott tovább, álltam és néztem az ajtót, az üvegében tükröződő, kabátba bugyolált alakokkal, aki úgy nézett ki, mint valami újságpa-pírba csomagolt, fából faragott ajándéktárgy, és bizony elég sokáig kellett ott álldogálnom, mielőtt felgyulladt a lámpa a lépcsőházban, a tükörkép körvonala pedig megtelt egy közeledő ismeretlennel.

Hakaniemi, a háttérrel szolgáló piactér megiramodott az üvegen, ahogy nyílt az ajtó. Egy olyan ritka felejthető külsejű férfi lépett ki rajta, hogy az embernek kedve támadt örökre az eszébe vésni. Az ajtóhoz ugrottam, és sikerült megragadnom a fogantyút, mielőtt a zár bekattant volna. Hátrapillantottam: a felejthetően felejthető lakó megállt, utánam nézett, pont úgy, ahogy a jogtalan betolakodókra szokás. Mivel nem jutott más eszembe, kezdtem holmi papírokat előkotorni a táskámból, és a lépcsőház névtáblájára pillantgatni buzgó bólogatások és ajakcsücsörítések kíséretében.

A férfi végül útjára indult, én pedig a lifthez osontam, karomban a paksamétát szorongatva. Rögtön meggyűlt a bajom a lift tolóajta-jával. Orvul becsukódott az orrom előtt, még mielőtt a külső rácsot bezárhattam volna, és amikor küszködni kezdtem a megbokrosodott nyílászárókkal, a papírok szétterültek a fülke padlóján. Amint sikerült a lapokat ismét valamennyire rendbe szednem – még ha a korábbiánál fésületlenebben is –, a köteget a mellkasomhoz szorítva felvonattam magam a lifttel a legfelső emeletig. A szerkezet olyan régi és lassú volt, hogy akár felhuzavonónak is hívhatták volna, de a kötelességét mindenesetre teljesítette annak rendje-módja szerint,

A kovács

így hamarosan már az ötödik emeleten állhattam ugyanolyan tanácstalanul, mint korábban a földszinten.

Az őszöreg liftnek a jelek szerint volt valami modern beépített funkciója, ami automatikusan visszarángatta újra a mélybe. Mikor a földszintre ért, halk kattanás hallatszott, majd ezt szinte már rendellenesen mély csend követte. Álltam a szürke gránitpadlón, és valamiért visszatartottam a lélegzetemet. Körbenéztem az ajtókon: kettőnek csak valami homályos fekete logó díszelgett a réztábláján, aztán volt egy Kézművesegylet, bár ez a név inkább mintha valami diákcsíny emlékét őrizte volna, és a névtábla sem volt külön: mintha házi nyomtató köpte volna ki. Ezen kívül volt ott még egy kínosan hosszú-ra nyújtott cégnév: embertelen mennyiségű Import, Trade, Consult, Professional, Super és egy svéd vezetéknev a végére biggyesztve. Mintha valaki nagyzási hóbortjában cégbirodalmasdit játszott volna.

Végül aztán úgy esett, hogy pont amikor, kicsit vonakodva bár, de csengetésre emeltem a kezem, és ezzel egy időben arra a következőre jutottam, hogy a dolgozó embereket még macerásabb dolog zavarni, mint az otthon ülőket, az akut névzavarban szenvedő cég ajtaja kivágódott az orrom előtt. Nem tudom, mit találtam olyan rémisztőnek, de mivel épp sikerült a lélegzetemet is visszafojtanom túldramatizáló hevületemben, valamiért szó szerint úgy éreztem, hogy a frász tör ki. Ugyanakkor fura nyűsszintés szökött ki a számon, hogy a felvonóajtó fémhálóján keresztül eliszkoljon a liftaknába, ott ide-oda vergődjön visszhangozva, majd újra felpattogjon az ötödikre, mintha csak a saját nyűlszívűségemre és dilinyósságomra akarna tompított hangon emlékeztetni.

– Minden rendben, tessék mondani? – kérdezte egy női hang.

Az ajtóban álló gazdájára néztem, és éreztem, hogy a szemem egészen tágra mered. Egy ideig ő is épp ugyanolyan ijedtnek tűnt, mint jómagam, aztán kezdte szép lassan behajítani az ajtót.

– Iiigen – kurjantottam, mielőtt egészen becsukhatta volna. – Csak a papírok – karattyoltam tovább – leestek. Fene esne beléjük!

Az ajtóres alig arcszelességűre keskenyedett, de ekkor abbamaradt a csukódás. A nő a résen át kukucskált ki rám, és a bizton-sági zár láncát tapogatta tétován. Megnéztem magamnak. Nagyjából egy korosztályhoz tartozhattunk. Afféle hatvanas éveket idéző, vas-tag keretes, szárnyyszerűen elhegyesedő szemüveget viselt, és vörös, testhezálló ruhát nagy, fehér pöttyökkel. Első látásra holmi eltévedt filmszínésznőnek nézett ki, afféle ünnepezt sztárnak, de aztán eszembe jutott újra a jelzőburjánzástól sújtott profilú munkahelye, hmm, olyan kétes benyomást keltett az egész bizniss, hogy sejtetem szerint a körömrészelés és divatmajomkodás helyett szegény fehérnép valószínűleg inkább szolgált egyszerre titkárnőként, feleségként és lelki szemetesládaként, ráadásul az ő nyakába szakadhattak még az igazgató által elhanyagolt teendők is. Nagy tapasztalatom volt az ilyesmiben.

Szerettem volna valami kedveset és biztatót mondani neki, de elszalasztottam az alkalmat.

– Akkor jó – zárta le a beszélgetést, és be az orrom előtt az ajtót sietve.

Ott maradtam a lépcsőházban bambán, a néma ajtót bámulva. Nem telt bele azonban sok idő, már nyílt is újra, és az iménti titkárhölgyike vágatott ki rajta akkora sebbel-lobbal, hogy hirtelen minden sikkesség lefoslott róla. Amikor észrevett engem,

félrebillentette a fejét olyanformán, hogy az egyszerre sugárzott rosszallást és meglepetést, majd felsikkantott:

– Ááh, maga még mindig itt!

Utána teljesen fókuszátlanul körbepillantott, tenyerét színpadiasan a szája sarkához emelte, összecsuicsoritotta hajszálpontosan kontúrozott, karmazsinvörös ajkait, és azt suttozta:

– Hoppá, hát nem kiment a fejből, hová indultam?

Amikor aztán újra leeresztette a kezét, láttam, hogy a hirtelen mozdulat kárt tett szegényke makulátlan ajakvonalában. A szája bal sarkából kiinduló vörös csík mintha erőszak nyomát hordozta volna, akár valami vágott seb. Beletellett egy kis időbe, míg rájöttem, mire emlékeztet, aztán nagy nehezen leesett a tantusz: Joker, persze, Joker, valami képregényfigura, a gyerek olvasgatta régen, de ezúttal a kósza asszociáció meg sem mosolyogtatott, inkább megesett a szívem a szegény fehércseléden. Így aztán bajtársias mosolyra húztam a saját szintelen ajkaimat, további szép napot kívántam neki, és nagy papírizeggetve elmasíroztam a paksamétámmal a lépcső irányába. A felső lépcsőfokon megfordultam, és annyit fűztem még hozzá:

– Velem is előfordul.

A nő most makacsul meredt a padló valamelyik pontjára, szóra-kozottan bólogatott és igazán nyomorultul adta elő magát. Csak állt és állt. Elindultam lefele a lépcsőn, és arra gondoltam, eljövök valamelyik nap, megnézni, minden rendben van-e vele.

És noha abban a pillanatban az agyam valamelyik szögletében enyhe meglepedést éreztem a levonulással kapcsolatban, hisz végül is egész stílusosra sikeredett szerintem, hamarosan kiderült, hogy semmi más nem zajlik ilyen simán abban a lépcsőházban. Amikor a következő emeletre értem, és böngészgetni kezdtem a kulturális és művelődési egyesület-túlsúlyos ajtófeliratokat, ismét ideges titkárnőtűsarok-kopogásra lettem figyelmes a felső emeleten, ami ezúttal azzal fenyegetett, hogy nem torpan meg, sőt lefele tart. Nem tudnám megmondani, miért, talán mert azt a zaklatottnak ható emberkét szerettem volna végre békén hagyni, de tény, hogy behúzódtam a lépcsőház legtávolabbi sarkába, a Jobb Baloldal Bt. ajtaja elé – alighanem valami bennfentes poén lehetett egyébként, az egyesület neve mármint, de nem értem rá tüzetesebben elemezgetni, mert a tipegő titkárnő véresen közeledett, és muszáj volt minél jobban beleolvadnom az ajtó képviselte környezetbe.

Szerencsésen elment mellettem. Vártam egy pillanatig, majd sebesen a négyes számhoz surrantam, az egyetlen ajtóhoz, a Baloldali Ifjak meg az Író- és Tűrószövetség között, amelyiken végre valódi vezetéknev állt.

Az díszelgett rajta: Karkku.

Megálltam egy pillanatra ott a lépcsőházban, és – ahogy azt a fiam valószínűleg mondaná – imagináltam egy potenciális ügyfelet. A vezetéknevről egy köpcös, keménykötésű, tetőtől talpig szőrös férfi jutott eszembe, aki tudja, hogy kell ledönteni egy szálfát, egy medvét, egy házat, egy nőt, és aki szereti a viszkető hátát egy fenyőtörzshöz dörzsölni.

Honnan származott ez a kép, nem tudom, de hihetetlen élességgel jelent meg a szemem előtt. Mindenesetre becsengettem, és elképesztő gyorsasággal nyílt is kifelé, mármint az ajtó, a képzelmény pedig egy szempillantás alatt szertefoszlott.

A falból hirtelen kiszakadt ajtónyíláson át látszott egy darabka a tér túloldalán lévő háztetőkből és az égből, mindezek közepén pedig egy ormótlan törzs éktelenkedett. Bizonyára volt vagy két méter húsz centi az a férfi, sőt, akár még magasabbra is ágaskodhatott volna, ha minden egyéb mellett nem ilyen púpos formán állt ott. A minden egyéb, az pedig két, körülbelül az én szemmagasságomban véget érő, világos farmerbe bújtatott és kissé kacskala láb-ból állt, hihetetlenül hosszú, markolókanálra emlékeztető kézfejekben végződő karokból, illetve egy ugyanolyan túlméretezett és mégis valahogy embertelenül csecsemős fejből, amelynek idétlen idomtalanságát a szódásszifonra emlékeztető, vastag keretes, ósdi tévéképernyő-lencséjű szemüveg is tovább hangsúlyozta.

Ennyit sikerült megfigyelnem, dacára annak, hogy a különös teremtmény látványa annyira dermesztően hatott rám, hogy kénytelen voltam inkább elkukuskálni mellette, kicsit úgy, mintha azt kémlelném, van-e valami érdekes a tér túloldalán. Házak, nyilván, mi más?

– Mi ügyben? – kérdezte ekkor az óriás, tulajdonképp nem is elutasító vagy akármilyen formában rosszindulatú hangon, inkább úgy, mint aki igazán kíváncsi, miért babrál valaki a csengőjével.

A vastag lencséken keresztül úgy nézett ki, mintha a szemei valahol mérhetetlenül távol lennének, mint amikor fordítva kukucskaál bele az ember a kukkerbe.

Hosszan köszörültem a torkomat, míg végül sikerült jó napot kívánnom.

– Tényleg! – kapott észbe. – El is felejtettem, valóban. Jó napot! Ki maga, és mi ügyben?

– Hogy ki vagyok? A közvélemény... – vágta bele kissé gyermeketeg eréllyel, de aztán hirtelen mintha gombóc szorult volna a torkomba.

Elakadt a szavam, a fejemben lötyögött ugyan valami, de az a semmi kis sületlenség, amit teljes erőmből próbáltam a szám irányába gyömöszölni, megrekedt valahol útközben, mintha egy bozót benőtte ösvényen vagy elmeszesedett érben ragadt volna.

– Vagy úgy – kapott a szavaimon Kukker-Karkku, és a testméreteihez képest is hatalmas mosolynak próbált mindeközben helyet szorítani azon az irtózatos ábrázatán. A fogai mint valami gyárilag előállított, egyenletes, hófehér lapátfejek sorakoztak a szájában. – Nem kis felelősség ez egy embernek – tette aztán hozzá továbbra is mosolyogva, és kissé önelégültnek, sőt, meglepő módon valahogy kisfiúsan nagyképűnek tűnt, amikor hirtelenjében rájött, hogy olyan ez az egész kicsit, mintha valami poénos filmjelenet forgatásának közepére csöppent volna.

– Kutató! – sikerült kiböknöm végre még egy szót, és a cipőmben a lábujjaim idegesen hurrá hullámoztak balról jobbra és jobbról balra. – A közvélemény-kutató intézetől – futottam neki újra. – A háztartás hogymondják vizsgálóktól, izé kutató, felmérő, szóval. Úgyhogy szeretném. Egy pillanatra. Az idejét. Igénybe, hogyúgy-mondjam. Háztartásmonitor!

Az utolsó szót már majdnem sikoltottam. Borzasztóan éreztem magam, nehéz lett volna megmondani azt is, hogy pontosan mi miatt, egyszeriben sírni lett volna kedvem, hisz korábban azért mindig sikerült elboldogulnom valahogy az emberekkel, de ez, uramisten, ez a kolosszus, a természetnek ez a bizarr tréfája, vagy minek nevezzem, ez megrémisztett a mértéktelenségével, minden tekintetben: a méreteivel is meg aztán azzal a tárgyilagos-derűs kedélyességével. Zavarban voltam és haragudtam, de valahogy meg is értettem őt. Bizonyára épp azelőtt támadt valami ellenállhatatlanul óriási gondolata, hogy én megcsördítettem volna a csengőt az ajtaján. És ekkor egyszeriben ez tűnt a legszörnyűbbnek. Felismerni, hogy nem akart ő se rosszat, se jót nekem, nem akart ő egyszerűen semmit sem.

– Értem, már azt hittem, hogy árulni tetszik valamit – mondta aztán elgondolkodva, közben a pirinyó szemei ott gurguláztak a meszsi távolban. – De mit is mér vagy mér fel? És mit kapni ezért?

Az első kérdés mellett elsiklottam, és csak annyit feleltem, hogy kedvet egy jóízű beszélgetéshez. Képtelen voltam megállapítani, milyen felhanggal bukott ki ez a számon, ugyanakkor éreztem azt, hogy a bennem gyülemelő dactól parásvörösre gyúl az arcom. Utána már szerettem volna elegyengetni a dolgot és magyarázkodni, de a szavak megint csak fennakadtak valahol az arcüregemben lityegni-lötyögni. Elnéztem az óriás mellett, valami mozgás látszott az ablakban, de eltartott egy ideig, mire összeraktam magamban, hogy mi folyik: a tér túloldalán álló ház tetejére épp új fényreklámot szereltek. A szöveget sehogy sem tudtam kiolvasni. Elhomályosította az ijedség a szememet, az agyamat, mindenemet.

Ekkor futott be a felmentő sereg, telefonhívás képében. A táskámban kitört a nagy ramazuri, előhalásztam a készüléket, a lépcsőházban közben kialudt a fény, a mobil zümmögött meg villogott, és kicsit mintha az ész tiszta fényeként ragyogott volna ott a félhomályban. A gyerek, a fiam az megint, jó fiú, rendes fiú, időben érkező fiú. Döfködtem a hüvelykujjammal a gombot, még jó, hogy nem törött le a körmöm, a fülemhez kaptam a telefont, és belerivalltam, hogy halló.

A vonalban akkora csend honolt, hogy csak a saját fújtatásomat hallottam. Újra belehallóztam, majd rápillantottam az eddigre már fényét veszített készülékre és arra az orrom előtt túlságosan régóta tornyosuló göliátra, aki visszabámult rám oldalra billentett fejjel és annyira kifejezéstelenül, amennyire ilyen minden szempontból módfelett feltűnő külsővel csak képes lehet egy ember. Suttogtam még egy fátyolos hallót a telefonba, aztán visszasüllyesztettem az elnémult és elsötétedett masinát a táskámba.

A távközlés istenei azonban minden jel szerint akartak adni egy újabb esélyt. Most ugyanis megcsörrent a telefon bent a lakásban is. Pattogós egy nóta volt, ugrabugra-polka, egészen elragadóan eszeficamodott csengőhangválasztás egy olyan ember részéről, aki egy kurta polkázással földbe tudna csúrdöngölni egy közepes méretű falut, bizony, ez jelent meg a lelki szemeim előtt, de többre már nem maradt időm, mert rövid szünet után újra felharsant a csinnadratta, és egy másik szobából egy hangja alapján szintén nagynak és ijesztőnek tűnő madár válaszolt az éktelen lármára. Erre már végre Karkku is feleszmélt és – amúgy a legcsekélyebb rosszindulat nélkül – így szólt:

– Nem hagyhatnánk ezt legközelebbre? Viszlát!

Azzal becsukta az ajtót.

JANKÓ SZÉP YVETTE fordítása

1974, Nagyvárad, Kolozsváron él.

Egymásra találni közös boldogtalanságban

Ha bárkit érdekel, hogy milyen lenne a *Mielőtt felkel a Nap* (*Before Sunrise*), ha nem egy Budapestről Bécsbe, hanem egy Moszkvából Észak-Oroszországba tartó vonatúton játszódna, minden bizonyosan Juho Kuosmanen *A 6-os számú fülke* (*Hytti nro 6/Compartment No. 6*) című filmje – Rosa Liksom azonos című regényének adaptációja – lenne a válasz. A Cannes-i zsűri nagydíját is elnyerő film egyszerre romantikus és antiromantikus történet, amely nem szövevényes cselekményével és drámai helyzeteivel, rafináltan megírt dialógokkal vagy szívmengető meet cute-tal (vagyis romantikus első találkozással), hanem lélegző, életszagú képeivel és szereplőivel nyerheti el a néző tetszését.

A történet igazán egyszerű: a kilencvenes évek elején Laura (Seidi Haarla), egy Moszkvában tanuló finn lány elindul felkeresni a murmanszki sziklarajzokat. Az utat eredetileg párjával közösen tervezték, de ő ilyen-olyan elfoglaltságokra hivatkozva végül visszamondja az utat. Laura egyedül indul el a néhány napos vonatútra, fülketársa pedig egy kissé sztereotipikus orosz figura, Ljoha (Jurij Boriszov) lesz.

Az alaphelyzetből adódóan van egy adag kiszámíthatóság a filmben: látszólag más világokból érkező emberek találhatnak egymásra, avagy az „ellentétek vonzzák egymást”. A közhelygyanús felütés azonban nem torkollik közhelyes megvalósításba, sőt, egyfajta kiforgatása is lesz az ehhez hasonló romantikus filmeknek és történeteknek.

A szereplők első találkozása meglehetősen kellemetlen: Ljoha vodkát iszik, részeg, egy kissé agresszív, bunkó férfinak tűnik, akivel valószínűleg nem lesz kellemes a többnapos összezártság. Megkérdezi a lányt, hogy prostituáltként dolgozik-e, majd gyakorlatilag ágyékon ragadja őt. Szerencsére józan állapotban Ljoha túrhatóvé válik, és a film során inkább egy butácska, gyermetes és mindenképp megtört figura képe bontakozik ki, aki képtelen megtapasztalni bármilyen érzékenységet, intimitást, feltehetően azért, mert ilyenkor sebezhetőnek érzi magát.

Nehéz megmondani, hogy pontosan miért is tud közeledni ez a két ember egymáshoz, de a boldogtalanság mindenképp összeköti őket. A nő nem találja a helyét, menekül valami elől. Az első jelenetben egy intellektuális, akadémiai közegben látjuk őt a barátnője társaságában, de láthatóan nem érzi magát otthon. Laura kiválóan beszél oroszul, így még nyelvi akadályai sincsenek a beilleszkedésnek, sokkal inkább egy belső feszültségről, bizonytalanságról van szó. Talán egy itt elhangzó idézet foglalja össze a legjobban Laura útját: „ahhoz, hogy menekülj, nem azt kell tudd, hogy hová tartasz, hanem azt, hogy mi elől menekülsz”. Ő maga is azt keresi, hogy mi elől menekül, amire valamelyest rávilágít

a hosszas vonatút és a Ljohával való viszonya, bár soha nem lesz egyértelmű, hogy pontosan mi is a problémája. Az idézetre a film vége is jól reflektál, hisz a sziklarajzokat nézőként nem is látjuk, nem az úti cél volt fontos, ez csupán ürügyként szolgált.

A szereplőkről nagyon kevés konkrétumot tudunk meg: Ljoháról csupán annyit, hogy egy bányában dolgozik, Lauráról pedig azt, hogy Moszkvában tanul, ennek ellenére az egymáshoz való viszonyukból, az apró gesztusokból, beszédmodorból bőven lehet következtetni arra, hogy milyen világból jönnek. Mindenképp dicséretes, hogy életrajzi adatok és mélynek tűnő, családi viszonyokat kitárgyaló, pszuedointellektuális dialógok nélkül kel életre a két szereplő. A filmre általában jellemző ez a fajta minimalizmus: nincsenek igazán drámai helyzetek, cselekményében nagyon egyszerű és visszafogott, a két szereplő között is alig történik valami, de mindezzel együtt nem unalmas, ritmusában nagyon következetes. A film egészét mindenképp a két szereplő erős hitelessége, valamint a sajátos hangulat tartja mozgásban: van egy mindent belengő, általános és valahol kellemes melankóliája *A 6-os számú fülke*nek.

Laura és Ljoha viszonya egyáltalán nem válik szexuálisá, de még szinte romantikussá sem, talán a felszabadító a legjobb jelző rá, mintha két ember valamiféle közös boldogtalanságban találta egymásra. Kapcsolatuk nem intellektuális síkon mozog, ami feltehetően az egyik oka annak, hogy a nő átadja magát az egésznek: az első jelenetben látott hangulat teljes ellentéte annak, amit Ljohával megtapasztal, de úgy tűnik, pontosan erre volt szüksége. A férfi pedig a maga sérült módján és a maga sajátos kommunikációs eszköztárán keresztül fejezi ki a törődést, az intimitást.

Mindeközben itt is jelen van a kultúrák és határok találkozásának toposza, és nem nehéz politikai párhuzamokat vonni, de szerencsére a film nem erőlteti ránk ezeket az értelmezési lehetőségeket, a történet jóval kisebb léptékű és emberközelebb, miközben bőven nyitva hagyja a nagyobb kontextusokra való reflektálás lehetőségét is. *A 6-os számú fülke* mindezzel együtt nem egy filmnyelvi úttörés vagy letaglózó hatású mozi, sokkal inkább egy csendes hangulatfilm, némi kilencvenes évekbeli nosztalgiaiával, kiváló színészi alakításokkal, szinte tapintható és szagolható képekkel.

— **A 6-os számú fülke** (*Hytti nro 6/Compartment No. 6*), színes finn-orosz-észtnémet film, 107 perc, 2021. **Rendező:** Juho Kuosmanen. **Forgatókönyvíró:** Juho Kuosmanen, Andris Feldmanis, Livia Ulman. **Író:** Rosa Liksom. **Operatőr:** Jani-Petteri Passi. **Vágó:** Jussi Rautaniemi. **Szereplők:** Jurij Boriszov, Seidi Haarla, Valerij Nikolaev, Julija Aug, Dinara Drukarova.

KINEMATOGRAF

„Ahhoz, hogy menekülj, nem azt kell tudd, hogy hová tartasz, hanem azt, hogy mi elől menekülsz.”

Ősök, nézők, két vigasztalás között

Nem tehetünk mást, ősvigasztalunk, vigasztalást keresünk az ősök-nél, vagy ha nem lelünk közvetlenül az ősökhez vezető útra, akkor még mindig segítségünkre lehet a tánc, a zene, a tárgyak, amelyek a hagyományhoz, az ősökhez kapcsolhatnak, közelíthetnek bennünket.

A Béres László rendezte kolozsvári *Ősvigasztalás* is akkor tud működni, akkor működhetne igazán, amikor rálel ezekre a kapcsolatokra. Aki a kapcsolatokra rálel, annak már nincs szüksége vigasztalásra, hiszen ennél jóval többet kap, az átélést, a folyamatban való részvételt, a lendületet, a célt, a célra vivő akaratot és erőt. Mindezeket azonban csak kevesek kapják készen, lett légyen szó drámaíróról, rendezőről, színésről vagy a közönség bármely tagjáról.

Szöveg szerint a színpadon zajló események 1900-ban kezdődnek el, majd a következő év nyarán folytatódnak, tehát több mint száz évvel ezelőtt, több mint húsz évvel a sokáig elveszettnek hitt első Tamási-dráma megírása előtt. Mindenképpen, már a kolozsvári drámapályázatra beküldött szöveg megírása előtt is gondolhatott arra Tamási, hogy valamiféle időtávlatot érzékeltessen, jelezze a nézőnek, hogy itt egy letűnt, emlékeinkben is csak töredezetten élő világgal szembesülhet.

Misztériumdrámának is tekinthetnénk a szöveget, melynek törekvéseit Lorca drámáival szokás olykor egybevetni, miközben közelebbi példákat is találunk, ami azt mutatja, hogy nem csupán a távoli spanyolhonban, de az erdélyi tájakon is fontos volt a tűnőfélben lévő hagyomány megőrzése, annak újraértelmezése. A múlt század húszas éveiben írja meg Lucian Blaga a *Manole mester* (Meşterul Manole) című drámáját, amely a két világháború közötti időszakban a sétatéri színpadon is bemutatásra kerül. Tamási tehát már első drámája megírásakor ráérez a korhangulatra, arra, hogy egy ilyen típusú drámának volna létjogosultsága az erdélyi, a magyar színpadokon. Más kérdés, hogy ez a lehetőség kihasználatlan marad, miként az avantgárd drámatörekvések is, lásd Déry Tibor *Az óriássecsemőjének* sorsát...

Létjogosultsága lett volna tehát egy ilyen drámodellnek, most is megtalálhatná közönségét, hiszen a lírai hangvételű és szerkezetű drámák, előadások fel-feltűnnek a Kárpát-medencében, nem sokkal az *Ősvigasztalás* bemutatója előtt láthatta a kolozsvári közönség a Vidnyánszky Attila által rendezett *Csiksomlyói passiót*, ami ugyancsak a misztériumjáték mai újraértelmezésének lehetőségeit kívánja kiaknázni.

Adott tehát egy szöveg, amely a halálhoz való hagyományos viszonyulást, annak rítusait mutatja be, másfelől a hagyomány és a modern világ, a „nadrágos ördögök” közötti konfliktust. Itt a nadrágos ördögök világának megjelenítési módja által hozza egészen

közel napjainkhoz Tamási drámáját a rendezés, miközben az előadás egésze mégiscsak a hagyomány egyfajta átörökítése mellett teszi le voksát.

Az álarcban táncolók koreográfiája, a Cári Tibor által létrehozott zenei világ úgy hoz eléink egy „régit”, talán sosemvolt világot, hogy abban túlzás, erőltettség nincsen. A színészek jól táncolnak, ahogy ez színészekről elvárható, úgy énekelnek, ahogy ez színpadra lépő előadóművészekről elvárható – és semmi több. Dicséret ez, mert a semmivel se több itt teljesen helyénvaló, az előadásban hangsúlyosan jelen levő zene és koreográfia csupán az egyik eleme a produkciónak, egy olyan dráma színrevitelének, ahol a párbeszéd minden elemének súlya van, és éppen ezért a szavakat, mondatokat kísérő minden gesztusnak, mozdulatnak is.

A nagyszínpadra helyezett forgószínpad közepén levő kereszt üregéből isznak egyes szereplők, és már ez is olyan apró, ám jelentéses részlet, ami az egész előadás értelmezése szempontjából fontos lehet. A hagyomány mostani, előadásbeli forrása a kereszt. A kereszt az összekötő elem, amely a különböző hagyományok közötti kapcsolatot mégiscsak megteremti. Innen, a kereszt üregéből magunkhoz vizet véve juthatunk el az ősvigasztalás egyik formájához és távolodhatunk el tőle a mámorban, amikor a túlzott borfogyasztás a rosszul használt vigasztaló gyilkossághoz vezet. Minden a kereszt, tehát a jézusi tanítás közelében történik. A hagyomány, a régi hit, a tűzimadás és az ezzel összefüggésbe hozható rítusok e központi szerepet játszó keresztet képest szükségszerűen peremre sodródnak, pedig a kereszt megengedő, elnéző a régi hagyománnyal szemben. Csorja Ambrus hamvait a kereszt mellől gyűjti össze Csorja Ádám, mintha ezzel is jelezné a rendezés, a két világ békésen elférhet, elférhetne egymás mellett, ha nincs a „nadrágos ördögök”, a kívülről érkezők, a hagyományt nem tudók és azt nem is tisztelők valóságshow-világa, ahol a rituális gesztusok rég nem számítanak.

Az, ahogy Csorja Ambrus (Orbán Attila) karjaiból hirtelen, de nem leomlón, inkább ránduló darabosan megy ki minden erő, távozik az élet, egyetlen gesztusba sűríti Csorja Ambrus egész addigi életét. Az, ahogy ülve hal meg, egyik pillanatról a másikra, a további eseményeket, Csorja Ádám (Bogdán Zsolt) további cselekedeteinek gyorsaságát is magyarázza, miként azt a dramaturgiai módosítást is, hogy a halottat nem az ágyával együtt húzzák ki a színről, hanem úgymond saját lábán távozik. Ez a saját lábán távozás pedig azt a lehetőséget is felvillantja, hogy akik maszkban és álarcban járnak, akiknek arca már merev és mozdulatlan, ugyanolyan halottak, mint a hajdani, a nagy erejű Csorja Ambrus, az utolsó, aki még kapcsolatban áll a hagyomány forrásaival. ▶ 24.

THEÁTRUM

Mindezek segítenek, segíthetnének abban, hogy a Tamási szövegében rejlő utalásokat, a mindenkori hagyomány jelentőségét, a megőrzés fontosságát megélhessük, átélhessük.

Jelenet az előadásból. Fotó: Biró István

Önkeresés váltott nézőponttal

Pirkko Saisio (aki Jukka Larsson és Eva Wein álnevek alatt is publikálta műveit) Finnország egyik legkedveltebb kortárs szerzője. Színészként, filmrendezőként is ismert, életműve így sokszínű, nem korlátozódik csupán az irodalomra: regényei mellett forgatókönyvírással, sőt baletlibrettók készítésével is foglalkozik. *Betonéjszaka* című regényét ugyancsak egy női filmrendező, Honkasalo Pirjo rendezésében meg is filmesítették 2013-ban.

Ellenfény című regénye egy regénytrilógia második kötete. A sorozat első darabja 1998-ban jelent meg – a magyar olvasók azonban csak 2018-ban, *Legkisebb közös többszörös (Pienin yhteinen jaettava)* címen, Varga P. Ildikó fordításában olvashatták –, és 2003-ban elnyerte a legrangosabb finn irodalmi kitüntetést, a Finlandia-díjat, 2016-ban pedig Aleksis Kivi életműdíjat is. A trilógia második része, a *Vastavalo* 2000-ben látott napvilágot, melyet *Ellenfény* címmel 2021-ben, ugyancsak Varga P. Ildikó fordításában jelentetett meg a Polár Kiadó. A trilógia befejező része, a 2003-as *Punainen erokirja (Vörös válókönyv)* még nem jelent meg magyarul, néhány részlet azonban már olvasható magyarul is, többek között jelen lapszám hasábjain.

A trilógia eddigi recepcióját végigolvasva a regény önéletrajzi jellegének fontossága ötlük szembe. Holott úgy vélem, ennél sokkal többről van szó. Az első kötetben Saisio a gyermekkorát, illetve középkorú éveinek egyes pillanatait örökíti meg, míg az *Ellenfény* egy másik problematikus életszakasz válságaira „világít rá”, egy fiatal lány fejlődésének, felnövésének folyamatát kísérhetjük végig.

A trilógia második része azokról az időkről mesél, amikor a „rég világot” feldúlja a panelházak és betontömbök megjelenése. Helsinki környékén hidakat bontottak le és erdőket irtottak ki, hogy új, panellakásokkal telített városrészeket csatolhassanak a városhoz. Az addig kellemes tér fullasztóvá válik a kipufogógáztól és idegrombolóvá az autók hangoskodó megjelenése miatt.

A regény narrációját izgalmas kettősség jellemzi. A „szokásos” mindentudó narrátor mellett, aki az elbeszélte időhöz képest jövő időből beszél, és így tudatában van olyan eseményeknek és értelmezési horizontoknak, amelyekről az

KRITIKA

► 23. Más hagyományok is felbukkannak az előadásban, a halottsiratásé, a közös imáé, a katonának álló legények táncáé. Mindezek segítenek, segíthetnének abban, hogy a Tamási szövegében rejlő utalásokat, a mindenkori hagyomány jelentőségét, a megőrzés fontosságát megélhessük, átélhessük.

Ez lenne a tétje az előadásnak, ahogy a hagyományról való tudás szintjei megjelennek benne, és a hagyományhoz való viszonyulás okán látjuk, ahogy a hagyományt továbbvinni kívánó Csorja Ádám (Bogdán Zsolt) gesztusai, mozdulatai egyre szűkebb mozgástérben zajlanak, hogy a Gálfi Bencével (Kiss Tamás) való összecsapásában a két felemelt kar mintha e harcra mozdulat közben is inkább a törzshöz, a földhöz kívánna közeledni (ami meg is történik később); ahogy a Jegyző (Farkas Loránd), a hagyományt tagadó szemé valósággal kiugrani készül a koponyából, miközben a tekintet kétségbeesetten keres bármiféle kapaszkodót, Botár Márton (Dimény Áron) pedig önnön korábbi lényé mélyére hull, mintha valamiféle belső, lánggra lobbanni már nem képes belső tűz változtatná hamuszínűvé nemcsak az arcát, de a befelé és kifelé figyelni egyaránt képtelen tekintetét is.

Jelenet az előadásból. Fotó: Biró István

A hagyomány megjelenítődik és el is pusztul, hiszen a törvény, az új világ emberei számára a „hammas” szó már idegen kifejezés, nevetség tárgya.

A hagyomány modern hétköznapiokba fül – töredékek vagyunk, kesernyés humor gazdája, érezheti a néző. Ez lehetne az előadás célja, és ez az előadás eredménye is.

Ez az eredménye, ugyanis az előadásban azért is válik annyira fontossá egy-egy önmagában is megálló gesztus, mozdulat, jól megvalósult jelenetsor, mert a számos jó vagy legalábbis elfogadható ötlet, terv, ív nem ér össze, nem kovácsolódik egységes egésszé. Vigasztaló, hogy az *Ősvigasztalás* fontos az előadás létrehozóinak, vigasztaló, hogy a bemutatón egy elfogadható előadást láthattunk, de a néző mégis ott marad e két vigasztalás között, katarzis nélkül, a kereszthez közel, mégis megváltatlanul.

— **Kolozsvári Állami Magyar Színház.** Tamási Áron: *Ősvigasztalás*. Rendező: Béres László. Szereplők: Bogdán Zsolt, Orbán Attila, Román Eszter, Dimény Áron, Kiss Tamás, Farkas Loránd, Laczkó Vass Róbert, Sinkó Ferenc, Marosán Csaba, Gedő Zsolt, Ábrahám Gellért, Fazakas Hunor, Tulogdi Botond. Zeneszerek: Antal Attila, Gyenge Zoltán Balázs, Tatár Enikő. **Díszlet- és jelmeztervező:** Bocskai Gyopár. **Zeneszerző:** Cári Tibor. **Koreográfus:** Bokor Attila. **Rendezőasszisztens:** Fogarasi Alpár. **Előadás-vezető:** Albert Enikő, Bőjthe Pál.

Joukahajnen

elbeszélte szereplő (aki valójában ugyancsak a narrátor személye, de életének egy korábbi szakaszában) még nem tudhat. Az elbeszélő érzelmi síkon is másképp éli meg az elbeszélte eseményeket, mint fiatalabb énjé, miközben kísérleteket tesz arra is, hogy rekonstruálja korábbi élményeit abban a tiszta formában, amelyre még nem rakódott rá az emlékezés átformáló, nosztalgikus ereje.

Ez a narrátori kettősség már a regény elejétől kezdődően megmutatkozik. Az elbeszélte idő „Európa bolond éve”, hajnali öt óra, helyszíne az „aranyba öntött világ”. Azonban már a második mondatban megroppan az idő folytonossága, amikor az elbeszélte idő jelenvaló fűzfája az elbeszélő jelenében már nem létezik: „A csillogó köd begabalyodott egy fűzbe, melyet majd csak évekkel később emel ki a földből a kotrógép.” A helyszínt is egyszerre két külön idősíkon található állapotában szemlélhetjük: a fiatalkori narrátor által látott mezőn, amelyen *őt* látja közeledni, [p]ár évvel később [...] bevásárlóközpont emelkedik, a mezőt aszfaltba öntik, hogy a kis családok szombatokként leparkolhassák Toyotáikat, Datsunjaikat és labrador retrieverjeiket. De addig eltelik még pár év.”

A késleltetett narrátori technikák elsősorban az olvasót célozzák meg, hiszen sem az elbeszélte idő, sem az elbeszélő idő narrátorának nem rejtély, ki is az a személy, akit a fiatal Saisio vár ezen a mezőn. Ez a személy mégis sokáig csak egy egyes szám harmadik személyű névmásban mutatkozik meg: „*Őt* látom az ellenfényben. A mezőn keresztül felém tart.”; „*Ő* is aranyba öltözött, valószínűtlen, finom palástba. Arcvonásai alig kivehetőek.” Az olvasó érdeklődésének felcsigázása mellett ez a késleltetés érzékelteti a fiatal Pirkkóban lezajló felismerési folyamat kognitív lépéseit: az alakot eleinte ő sem ismeri fel, hiszen ebben a hajnali fényben alig-alig látszanak arcának rezdülései, azonban „fájdalommal járó lépéseiről” az alak ismerőssé válik. Az elbeszélő azonban továbbra sem fed fel az alak kilétét az olvasó számára.

A fentebb vázolt elbeszélési technikák kiegészülnek az asszociációs kapcsolatok alapján való elrendezéssel. A narrátor az elbeszélés idejében érzékelt benyomások alapján felidéz egy-egy emléket. Ezt az asszociációs eljárást grafikailag is jelzi, általában ennek az átmenetnek a megteremtődésekor a konkrét benyomást tartalmazó bekezdés minden írásjel nélkül ér véget, és a következő, az emléket vagy reflexiót tartalmazó paragrafus kisbetűvel kezdődik:

„Már majdnem hazaér, de nem akar a sapkával a fején bemeni, mivel

előző este apa egy nejlonzacskóval a feje tetején nézte a tévét.”

Ezek a tördelések az olvasás folyamatát is meg-megbillentik, ki-ragadva ezáltal az olvasót az olvasási flow-ból, felhívva figyelmét az

adott tartalomra. Ez az eljárás egyfajta líraiságot is kölcsönöz a szövegnek, hiszen mélyebb odafigyelést biztosít a narrátor belső történéseire még akkor is, ha csak külső események elbeszélését tartalmazza az adott szövegrészlet.

Az egyéni történettel párhuzamosan mintegy villanásokban az elbeszélte kor történelmi-társadalmi eseményei is felbukkannak. Megjelennek a korabeli diákfelkelések szereplői és eseményei (Rudi Dutschke, a párizsi tiltakozások). A Dutschke elleni merénylet még a jövő titka. A közös idő érdekes kapcsolatokat teremt a különböző terek között is, párhuzam jön létre a még nem is ismert és az elbeszélés idejében nem releváns, valószínűleg Kelet-Németországban tartózkodó Dutschke és a fiatal narrátor észak-európai fekvésű, általa közvetlenül észlelhető környezetében létező élőlények között: „Még alszik három golyó egy pisztolyban, Rudi Dutschke az ágyában és egy tehén azon a mezőn, melyen őt látom jönni.”

Annak ellenére, hogy narrátorunk látszólag mindentudó, a nézőpontunk újra kibillen, elbizonytalanodik azáltal, hogy az emlékek hitelességét folyamatosan megkérdőjelezi a narrátor. Mérlegre állítja emlékeit, az elbeszélte idő eseményeinek hitelességét: „A sötétkék egyenruhás portás fordítja el, gallérján megbarnult a fémszínű szolgálati jelvény. Vagy mégsem, rosszul emlékszem. Az egyenruhás portás majd csak az egyetlen nyitja a kapukat, nyolc évvel később.”

A szövegre több szinten is jellemző a metatextualitás. Ennek legnyilvánvalóbb jele a konkrét utalás más szövegekre, amelyek párbeszédbe hoznak más irodalmi műveket is. Például Lucy M. Montgomery kanadai író megemlékezésekor a narrátor fiatalkori énjéhez érkező látogató a reális, térben és időben jelenvaló helyszín helyett „képzeletében Lucy M. Montgomery völgyei derengenek, ahol az árnyékban vadalmafák rügyei duzzadnak, és egész éjszaka fülemülék énekelnek kötelező jelleggel, kifulladásig”. Ennek következtében az elbeszélte táj mellé csatolódik egy másik fiktív táj, és ezáltal mindkét tér többletjelentésekkel ruházódik fel.

Önkeresés, Isten-keresés, íróvá válás, mindennapokba ágyazott történelem. Saisio könyvében mindezekről úgy olvashatunk, hogy bár egyetlen szereplő szemével látjuk, mégis több nézőpontot ismerünk meg, hiszen ezeknek a folyamatoknak egyes megállóit a főhős különböző életkoraiban és -helyzeteiben mutatja be. Így bár a történet nem zárul le, olvasóként mégsem érezzük csonkának a különböző témák végigkísérését.

— Pirkko Saisio: *Ellenfény*. Polar Egyesület, Budapest, 2021. Fordította Varga P. Ildikó

„senki sem születik titoknak”

■ Borda Réka: *Égig érő csalán*. Budapest, Scolar Kiadó, 2022.

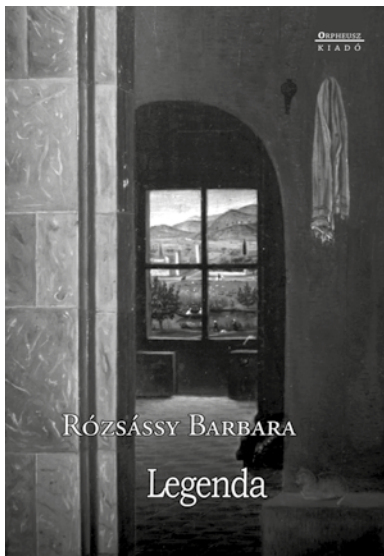
A molylepkét vagy a kislányt égeti jobban az igazság(talanság) felvillanó körteje? Miért az áldozatnak kell szégyent és büntudatot éreznie, ha kimondja a valóságot, és miért rá haragszik a környezete, amiért hangot ad ezeknek a szörnyűségeknek? Milyen áron tanulható újra annak a társasága, akivel együtt nőttünk fel? És vajon „keresztül tud-e vágni egy látszólag kiegyensúlyozott kapcsolatot egy eltávozó magzat, vagy csak kiélezi a mélyben megbúvó különbségeket” (95.)?

Borda Réka lélektani családragényében gomba nő, csalán csip, nyúl menekül és bújik el(ő). Az elbeszélő a gyermekkori emlékekkel való kényszerű szembesülés révén válaszokat kap arra vonatkozóan, miféle begyógyulatlan sebek állnak a nem működő élete és kapcsolatai mögött. Ahogy egymást váltják múlt és jelen történései, egyre hangosabbá válik a csend, és egyre közelebb kerülünk egy gyermekkori szexuális abúzus megrázó tényéhez.

A töredékekben, az állat- és növénymetaforákban fennmaradó képek elraktározott és felidézett valóságok hordozói. Az emlékek jobban feszélyeznek, mint a bénaság. A többszörösen kisebbségben élő főhős gyermekként csak a hallgatásával vívhat ki elismerést a felnőttek körében, nőként pedig szűkebb értelemben a család, tágabb értelemben a közösség és a társadalom előtt vizsgálódik. A traumairodalomba illeszkedő regény tétje a felszólalás és a megszólaltatás, a kollektív megrázkódtatások természetének feltárása, a tabuk feloldását célzó kommunikáció hiányosságainak tudatosítása, valamint a bántalmazás különböző formái feldolgozási gyakorlatának elősegítése. Az *Égig érő csalán* hősnének csakis így van esélye kilépni a Sziszüphoszok sorából: „Pirkadatig ízlelgettem azokat, akik voltam. Méregettem, szagoltam őket. Aztán elővettem azt, aki lehetek még. Hallgattam, mire képes, mit szeret, mire vágyik, és látni véltem, hogy egyszer elfogadja magát. Ez a valaki tudta, hogy ugyanannyira nyúl, mint amennyire ember, de semmiképp nem préda. Tetszett, hogy akár ez is lehetek még.” (135.)

FÜLSZÖVEG

Porszeméletek mozaikolása – olasz módra

■ Rózsássy Barbara: *Legenda*. Orpheusz Kiadó, Budapest, 2021.

Rózsássy Barbara mozaikdarabok összeillesztésével alkotta meg a *Legenda* kompozícióját. Lírájában, a kultúrák, mítoszok és hagyományok metszéspontjában, erőlködés nélkül találkoznak a gondolatok a szabad és klasszikus formákkal. Így válik a kötet az üvegfestészethez hasonlóvá, beszínezve az antik korok és eszmények (fény)világát.

A költő az olasz művelődés és költészet iránti elköteleződésének vékony, törekeny üvegrétegével vonta be verseinek én- és értékkereső gyakorlatát. Három cikluson keresztül, cím- és oldalszám-nélküliség mögé rejtve, az élet történéseit szedi darabokra, mintegy okfeltáró szándékkal kutatva a tudatban és a tudat alatt zajló folyamatok hátterét.

Az első ciklus középpontjában az idilli ott-hont pillanatok alatt felszámoló lángok és egy külső entitás artikulálatlan sikoltásai állnak. A lét bizonyítékainak feltárásáért tett törekvések sorát átvérzik az elvesztett társ és a társ elvesztésének begyógyíthatatlan sebei. A második ciklus szonettkoszorújában belsővé lesz a feszítő nyugtalanság: a tisztánlátásnak, ennek hiányának, valamint a múltba, pontosabban a gyerekkorba való hazatérés lehetetlenségének tájékozódásra gyakorolt hatása materializálódik. Az utolsó ciklusban addig bomlanak atom-

jaira a legendákban sosem említett életek emlékei, mígnem világossá válik: „Úgy lehet, legjobb emléktelenül” (?). A párhuzamokra épített világ gazdag motívumrendszerben létezik – a víz, a révész, a sziget, a gyermekkor és a kincsek az erőteljesen szubjektív költészet kiterjesztését teszik lehetővé.

A *Legenda* irányíthatatlan hajó, elvesztett hajónapló. A mindig hátramaradt, múlt utáni sóvárgás, a szándékosan hátrahagyott kikötő, az „örök felejtés Szaharájában szél hátán utazó porszemnapjaink” (?).

SHALLÓ TÜNDE

1997, Kézdivásárhely. Szülővárosában él.

Szauna

Szöveg: Vincze Ferenc | Rajz: Csillag István

A pergetéstől a worldmusicalig

Szakcsi Lakatos Béla életműve lezáródott

„Nem illusztráció, nem zenei nosztalgia, nem hangkellékek, fityélékek, ürügyek gyűjteménye. Nem újrashasznosítás és nem is felejtés. Valami kikezdhethetetlenül jelen idejű, érvényes dolog szöveg. Olyan volt Szakcsi zenéje, mint a pára, a köd, a fény az ég alján, a levelüket hullató fák nyugtalan árnyéka. Mindenhol jelen, folyton elillanó. Bölcsesség, nagyvonalúság és életszerelm kell ahhoz, hogy olyasmint hagyjon hátra az ember, mint amilyen életművet Szakcsi Lakatos Béla nekünk ajándékozott. *Na dara!* Ne félj – hallgasd inkább!” Értő és szerető szavak Parászka Borókától egy halálhír döbbenetében.

Szó ami szó, a Szakcsi által testvérként szeretett Vukán György eltávozta óta nem volt nagyobb vesztesége a magyar jazzvilágnak. Pedig mindenki egy újabb parádés *jelenésre* készült: a száz éve született Cziffra György emlékére Dresch Mihály, Lakatos Mónika és Balázs János által november elején celebrálandó koncert immár örökkéiglen kimaradó, negyedik előadóművésze éppen Szakcsi lett volna. (Lakatos Béla csak a hetvenes években vette fel a Tolna megyei falu, Szakcs nevéből származtatott művésznévet.)

Az ötvenes évek Magyarországának jobbackska szórakozóhelyein még általános volt a kávéházi zenélés (a *vendéglátás* – ahogy korabeli céhes kifejezéssel mondták), s ezt legtöbbször cigány zenészek művelték. Lakatos Béla primás édesapja már az ötvenes években felismerte, hogy a hagyományos kávéházi cigánymuzsikálásnak márpedig leáldozóban a napja, fiát ezért a zongora felé irányította. Tizenkét évesen vették fel a Bartók Béla Zeneművészeti Konzervatóriumba. De három évvel később – a frissen felfedezett jazznyelvek bűvöletében – Béla odahagyta az iskolát. (Volt egy Martini együttes, amelyből kivált Kovács Gyula dobos és Kovács Andor, az 50-60-as évek legismertebb magyarországi gitárosa. Az utóbbi akkor új zenekart alapított, felkérte az akkor húszéves Pege Aladárt és a tizenhat éves Lakatost. Ez volt pályakezdésének rázó, „iskolázós” időszak, bár akkor már ismert nevű zenész volt – érdemtelenül, tette hozzá egy interjúfilmben.) 1963-tól Lakatos Holéczy Ákoskal három éven át nyugat-európai bárókban és mulatókban modern tánczenét játszott. '68 és '71 között az NSZK-ban és az Egyesült

Államokban „vendéglátózt” tovább, 1972-től azonban viszonylag stabil zenei jelenlétet alapozott meg magának Magyarországon, létrehívva a Rákfogót, amely a fúziós zene meghonosításának zászlóshajója volt.

Utkeresése a jazzművészet, a zenei nyelvek között egyre szorosabbra munkált párbeszéd eszménye és a pusztá megélhető zenélés dimenziójában értékelhető. Olyan is volt, hogy tíz táncosnővel énekelt a tévéképernyőn, mi több: maga is táncolt! Közben azonban egy triójával megnyerte a Magyar Rádió által kiírt első jazzversenyt (a már említett Pege Aladár együttesével megosztva), és felkerült az *Anthology '67*-re is.

Innen már szinte egyenes pályán kapaszkodott a csúcsig: a Special EFX-szel készített lemezekig, illetve a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján a GRP kiadónál megjelent négy szólóalbumáig. Bob Mintzer, John Patitucci, Jack DeJohnette, Dave Weckl, Frank Zappa egyaránt zenészpартner volt, Chick Corea pedig – aki jóval több volt Szakcsi pusztá zenésztársánál – fantasztikusan eredeti és egyedi billentéstechnikája miatt csodálta.

Zeneszerzőként Szakcsi a cigány népzene gyűjtésében és színpadi művekké formálásában alkotott igazán maradandót. 1975-ben mutatták be *Piros karaván* című első cigány musicaljét, amelyet az *Egyszer egy cigánylány*, majd a *Cigánykerék* követett. 1988-ban a Rock Színház a Szegedi Szabadtéri Játékokon mutatta be Szakcsi *A bestia* című művét. S a cigány jazz műfajteremtő hangfelvétel-gyűjteményének tekinthető az a 2004-ben megjelent album, amelynek címe a kezdő bekezdésben olvasható *Na dara!* – vagyis: ne félj!

Zenészpартneri, céhes felei jól tudják, mennyire kizárólagos szempontot képviselt Szakcsi Lakatos Béla számára a fantáziában gazdag és technikailag pontos improvizativitás. A maga részéről ezt mesterfokra emelte. Játéka hol a szó elsődleges értelmében is *játék*, hol meg szinte követhetetlenül mély intellektuális *merülés* volt. A téma és a szerzői/előadói intenció tisztelete, a derűs szeretet, a hosszú megéltségéből sarjadó toleráns, de fontos elveket ismerő moralitása számos követője, tisztelője számára világlík tovább is példaként.

AMPLITÚDÓ

HÍREK

Szeptember 28-án Márton Evelin *Farkashab* című regényét mutatták be Budapesten, az Írók Boltjában. A szerzővel Wirth Imre beszélgetett.

Szeptember 29-én Nánó Csaba Albert Júliával készített interjújának gyűjteményét, *Küszöbtől küszöbig* című kötetét mutatták be Kolozsváron, a Györkös Mányi Albert Emlékházban. A könyvbemutató előtt Albert Júlia versösszeállítását, valamint Dénes Anna, Dénes Csongor és Horváth Zoltán hangszeres előadását tekinthették meg az érdeklődők.

Szeptember 30-án a *Román triptichon* című kötetet mutatták be a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon. A miniantológiáról Lövetei László, Szonda Szabolcs és Gálfalvi Ágnes beszélgetett a Román Kulturális Intézet standjánál.

Október 3-án megalapításának 150. évfordulóját ünnepelte a kolozsvári egyetem, ennek tiszteletére az Iskola Alapítvány Kiadó szervezésében bemutatták *A kolozsvári egyetem alapításának forrásai és sajtóvisszhangja 1868–1872* című munkát a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Tagozatának évnívóján. A kötetet Gaal György ismertette, felszólaltak továbbá Vajda Tamás és Toth Szilárd szerkesztők.

Október 4-én, kedden a Helikon Estek soron következő eseményének meghívottja Halmosi Sándor költő, műfordító volt. A szerzővel Balázs Imre József költő, irodalomtörténész, egyetemi tanár beszélgetett a Bulgakov Irodalmi Kávéház emeleti termében.

Október 8-án, szombaton Szálinger Balázs József Attila-díjas költő, műfordító, színműíró, szerkesztő volt a Helikon vendége. A meghívottal Papp Attila Zsolt költő, a Helikon szerkesztője beszélgetett a Bulgakov Irodalmi Kávéház emeleti termében.

R. T. |

ELŐFIZETÉS

A HELIKON IRODALMI FOLYÓIRATRA

Előfizető neve:

lakcíme:

e-mail címe:

számlázási cím:

Meddig szeretne előfizetni?

- Negyedéves előfizetés: 32 lej – 6 szám
 Féléves előfizetés: 63 lej – 12 szám
 Egyéves előfizetés: 126 lej – 24 szám

Hogyan szeretne fizetni?

- Banki átutalással szeretnék fizetni
 Postai úton szeretnék fizetni
 Külföldi előfizető vagyok

Postai úton történő előfizetés esetében

a postaszelvényre a címzetthez a következő megjegyzés irandó: *Redacția Helikon pentru Deák Judit*. Postacím: 400002 Cluj-Napoca, Str. Petru Maior nr. 7., ap. 4., Jud. Cluj.

Banki átutalással történő előfizetés esetében:

Banki adatok:
 Uniunea Scriitorilor din România • Cf.: RO2786991 •
 Cont: RO63 RNCB0106 00050872 0001 • BCR –
 SUCURSALA CLUJ

A megjegyzéshez a következő szöveget szükséges bevezetni: *Abonament pentru Redacția Helikon*.

Külföldi előfizetőinket arra kérjük, hogy előfizetési szándékukat e-mailben (kvvari.helikon@gmail.com) vagy telefonon (0040-264 431 577) jelezzék.

Az előfizetői szelvényt postai vagy villámposta-címünkre várjuk.

Kalevala-képek kiállítása

Mélyseges mélyről, még az irodalmiság előtti ködnek kútjából fakad a csodahitek költészete, a mítosz, amely csupán egyik lehetséges – de minden népnél meglévő, tehát egyetemes – formája a világ értelmezésének. Széttört tojás részeiből keletkezett az ég, a föld, a nap, a hold, a csillagok és a felhők, égi leány vigyázatlanágából jutott tűz a földre, Väinämöjnen nyírfából és szép lány hajfürtjéből készült hárfájának hangját megcsodálta az élővilág.

Máig is csodálja, és próbálja utánózni, hanggal vagy színnel: a másfél évszázaddal ezelőtt először kinyomtatott *Kalevala* (amelynek mitikus-mesés világa bizonyos motívumaiban majdnem annyira rokonítja is egyes – akár kontinensünkön kívüli – népek mitológiájával, mint amennyire elkülöníti azoktól). Diadalútja lan-kadatlanul tart, ihlető ereje sem csappant Sibeliustól Kodály Zoltánig vagy a festő Akseli Gallen-Kallelél – ami nagy valószínűséggel köszönhető laza szerkezete (a finn népköltészet műfaji összefoglalása!) ellenére is ötven éneken, rúnón át fenntartott tartalmi és formai egységességének.

Ennek az eposzi koherenciának a varázsa ragad meg legelőször Györkös Mányi Albert *Kalevala*-képei láttán is, akitől egyáltalán nem meglepő, hogy hozzányúlt a témához, különösen, ha a festményeiről megjelent méltatások egyik leggyakoribb jelzőjét tekintjük, azt ti., hogy mesés. Ha igaz ez a leszűkítő (?) jelző, úgy két évtized festészete (nem feltétlenül tudatosan) előtanulmány a jelen sorozathoz.

Mert mesével és mítosszal vannak teli ezek a képek. A kéknek és lilának az a sok-sok árnyalata, amely a festmények zömének színeit uralja, még napok múltán is kísért a tárlatlátogatóban. A színvilág és az alakok elmosódottsága (mert itt nem figurák művészi megrajzolása a fontos, hanem a csak inkább fuvaltszerű sejtetés), kezdettől fogva jelzi a távolságot, a háttérrel; és ez egyenként, a képek részletein is megfigyelhető – helyénvalóan, hiszen a mű maga a titokzatos elvarázsolt szarvasával, amelyet hiába űz Lemminkäinen, a messzikedvű; vagy kincset járó csodamalmával, a szampóval. Körülötte-érte-miatta dúlnak a harcok a mű cselekményének fő vonulatában, „főszereplő” – Györkös Mányi Albert festményén (*A szampó elrablása*) – mégsem jelenik meg. A művész tartózkodása a megfesthetetlen megfestéséről indokolt és rokonszenves; mert nem csupán az értelmetlen fantáziálást mellőzi, hanem tömören, lényegre törően utal a cselekmény megfelelő mozzanatára.

És mindvégig megmarad az utalások szintjén. Mellőzi a részletek aprólékos kidolgozását, nem annyira magukat a tényeket (értsd: eseményeket) rögzíti, mint inkább a tények hatását – talán innen fakadhat a nézőnek az az érzése, hogy álmodozás, nosztalgia is fűti e képeket. A hangulatiságra eső nyomatek az ihlető szöveggel való bensőséges ismeretséget bizonyítja. Ez teszi, hogy a *Kalevala* képeinek interpretációi nem festmények az eposz margójára, vagy a szó didaktikus értelmében vett illusztrációk (ami pusztán felületes műismerettel volna egyenlő), hanem egyszerre jelentenek egy autonóm festői világot – az eddigi munkamódszerekkel nem szakított –, és a kiindulópontot nyújtó művel szembeni alázat, annak sajátosságait tisztelőben tartó magatartást.

Kullervo, a szolga pedig – ez a festmény azért is ugrik ki az együttesből, mert itt, a madaraknak pihenőül szolgáló nyírfaképpel együtt, a távolsággeltő kék szín helyét átveszi a szuggesztív-expresszív piros –, vállán a batyuval a mindenkori számkivettség jelképévé nő, túl a *Kalevalán* is. Három

Vejnemöjnen

társa sikeresen birkózott meg az élet nehézségeivel, neki legtisztábbnak érzett és tudott tette okozta erkölcsi és fizikai veszét.

Talán a mesésnek és a mitikusnak, valamint a Györkös Mányi Albert munkáira jellemző utalásszerű ábrázolásmódnak az eredménye az a kevés színnek sok árnyalatával játszó színszimbolika, amely a *Kalevala*-képek sajátja; s ez valójában nem természetellenes, hiszen a mítosz mint archetipusok történeté szerveződése maga sem más, mint szimbólumrendszer. A kéknek és lilának hűvösen tartózkodó, és a vörösnek figyelemfelhívó funkciójáról volt már szó; ám talán ezeknél is szembetűnőbb a fehér polifon szerepe: az öregség jelzése Väinämöjnenél, a tisztaságé Marjattánál, s titokzatos árnyalatokkal követi Híz szarvasának útját. Az a benyomás pedig, amely az európai emberben él a havas finn tájakról, hasonlít ahhoz, amit Györkös Mányi Albert festményei színfoltokban, a fehér és a kék egymásba játszásával nyújtanak.

Az eredeti kézirat szerkesztett változata az Utunk 1985/13-as (1900.) lapszámában jelent meg. Jelen szöveg az eredeti kézirat újraserkesztett változata.

ARTEFAKTUM

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN | KARÁCSONYI ZSOLT: főszerkesztő – vers, műfordítás | DEMETER ZSUZSA: főszerkesztő-helyettes – kritika, tanulmány | Főmunkatárs: EGYED EMESE, KIRÁLY LÁSZLÓ | Szerkesztőség: HORVÁTH BENJI: Pavilon 420 | MÁRCUJTI-RÁCZ DÓRA: Artefaktum, honlap | MÁRTON EVELIN: próza | PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú | DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár | RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő | SZENKOVICS ENIKŐ: korrektúra | Lapterv és számítógépes tördelés: IDEA PLUS, KÖNCZEY ELEMÉR, FAZAKAS BÓTOND | Nyomda: MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓS REFORMÁTUS SAJTÓKÖZPONT | Szerkesztőség: 400002 Cluj-Napoca, str. Petru Maior nr. 7., ap. 4. | I. posta, Pf.: 245. | Telefon: (004) 0264 431 690, (004) 0264 431 577 | Villámposta: kvari.helikon@gmail.com | Honlap: www.helikon.ro | A lap megjelenését a HELIKON KULTURÁLIS EGYESÜLET támogatja – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE | ISSN 1220-6288

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale | Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.